

CRONOLOGIA ATACURILOR TRANSDANUBIENE ȘI ANALIZA COMPONENTELOR ETNICE ȘI GEOGRAFICE (partea a treia, concluzii)

Eugen Silviu Teodor

Pentru acei cititori care nu au avut răbdarea sau ocazia de a parcurge analizele de text¹, trebuie să spun aici că studiul care se finalizează aici are motivații arheologice. Recursul la izvoare a fost generat de evidentele inconsistente ale teoriilor referitoare la migrația slavilor, sau la caracterul „autohton” ori mixt al culturilor arheologice din arealele extra-carpătice. Contradicțiile se găsesc la tot pasul; pentru a le aminti aici doar pe cele mai supărătoare, să spunem că între setul de explicații oferite de arheologia română și cele oferite de arheologi germani sau slavi nu există foarte multe congruențe. Arheologii români s-au mulțumit cu enunțul caracterului romanic al culturilor materiale ale veacului al VI-lea, cât și cu identificarea neglijentă a anticizărilor presupus slave, doar în baza prezumției superiorității culturii de sorginte romană² (sorginta fiind și ea o prezumție nedemonstrată). Arheologia slavă, la rândul ei, s-a mulțumit să constate cvasi-contiguitatea formelor de locuire (bordeii cu pietrar, de exemplu) pentru o considerabilă parte a Europei, prezumtiv slavă³, și să citeze până la exasperare surse niciodată interogate critic, precum Procopius sau Iordanes⁴. Arheologii germani au împărțit fibulele epocii – importantă fosilă directoare a determinărilor culturale – în germanice și slave, acum mai mult de jumătate de veac, considerând chestiunea închisă, precum o revelație inatacabilă⁵.

¹ Vezi Teodor E. 2001, 2002 (analize de text).

² Extractia politică a conceptului, originat în irepresibilul sentiment al provincialului născut în chiar *buricul pământului* (echivalentul românesc al *axis mundi*, pe care îl prefer aici, pentru expresivitate), se ilustrează printr-un citat din „tovarășul Nicolae Ceaușescu”: *Viața, faptele demonstrează că popoarele migratoare și cele ce s-au așezat spre sfârșitul primului mileniu în această parte a Europei au găsit aici o civilizație materială și spirituală pe care și-au însușit-o* (Vlădescu 1983, p. 198). Că „viața” și „faptele” nu au cine știe ce legătură – nu se mai observă, cel puțin de către cei care au trăit prea mulți ani în *Epoca*. Se mai remarcă distincția „rafinată” între *popoare migratoare și cei care s-au așezat* (citește: slavii); evident, tehnic vorbind, „popoarele” sunt migratoare sau nu (dar ce înseamnă, de fapt, „migrator”? dar „popor”?). Nu aș fi adus aici un citat atât de penibil, dacă nu ar exprima locuri comune ale literaturii arheologice (nu am să dau nume, fiindcă este jenant). Mulțumirea cu enunțuri de minimă rezistență a permis diatribe vitriolante (o tautologie îngrozitoare, însă doar ceva îngrozitor ar putea exprima ideea) împotriva arheologiei românești (de ex. Vekony 2000), cel puțin într-un anume sens meritate.

³ Pentru discrepanțele dintre teoriile arheologilor români și slavi vezi o recentă și excelentă sinteză la Stanciu 2001.

⁴ Pentru acest gen de discurs încrezător în lucruri spuse de zeci de ori vezi recenta carte scrisă de Michel Kazanski (1999, p. 57-65). Pentru critica acestui gen de discurs – Curta 2001, p. 36-43. O poziție intermediară, mult mai prudentă, la Paul Barford (2000).

⁵ Werner 1950; Fiedler 1992, p. 99-104. Contra: Curta 2001, p. 247-275, care demonstrează că aria de distribuție nu acoperă arealul „Praga-Korceak” (slav prin excelență), dar că toate tipurile „slave” se găsesc numai în regiunea Dunării inferioare, chiar dacă originea unor tipuri se poate preciza în alte

Analiza izvoarelor nu este decât un pas către reevaluarea bagajului de cunoștințe referitor la „migrația slavă”, o etapă în identificarea contradicțiilor ireductibile – dacă există, în reducția contradicțiilor aparente, spre ceea ce ar trebui să devină un set de date acceptabil de către toți specialiștii. În căutarea unui asemenea drum, concluziile acestui studiu se vor structura în trei segmente: un cadru politico-militar general (*O scurtă istorie protobizantină*); un set de concluzii referitor la peisajul etnic al *barbaricum*, așa cum rezultă din analiza izvoarelor (*Concluzii istorice și așteptări arheologice*); în fine, un set de probleme ireductibile și ipoteze de nesomn (*Probleme, probleme*).

Scurtă istorie proto-bizantină de la Zenon la Heraclius⁶

Prima domnie a lui Zenon – de altfel foarte scurtă - debutează paradigmatic, pentru zilele ce aveau să vină: “*Zenon a pus anevoie mâna pe domnie. La început năvăliră saraceni în Mesopotamia, iar hunii în Thracia devastau puternic avuțiile*”⁷. În cuvintele puține ale cronicarului se distilează veninul pur al unui veac de umilință. De când Valens fusese gătit de vizigoți pe câmpul de la Adrianopole, imperiul supraviețuise numai datorită înțelepciunii - dacă înțelepciune se numește resemnarea în fața vitalității grobiene a barbarilor. Zenon însuși era rezultatul căutărilor desperate ale împăraților romani de a răspunde presiunii crescânde a elementului germanic în imperiu. Leon I îl făcuse comandantul gărzii excubite pe acest țaran isaurian - un străin, de fapt - doar pentru a cumpăni influența copleșitoare a alanului Aspar la Constantinopole. Ajuns pe tronul lui Theodosiu cel Mare prin căsătorie, Zenon rămâne un intrus, măturat de la domnie de prima revoltă, tocmai pentru că era străin. Revenit la conducere după alte douăzeci de luni, a urmat o domnie de 15 ani, presărată cu comploturi și războaie civile, în primul rând cu confrății isaurieni. Începutul acestei a doua domnii a lui Zenon coincide cu sfârșitul imperiului occidental (476), fapt consemnat politic de o manieră tipică: Odoacru este numit *magister militum per Italiam* (aparențele erau salvate; doar ele). Un alt ilustru ofițer al imperiului, Theodoric Amal, *magister militum per Illyricum*, este convins apoi (488) să „restabilească ordinea” în Italia; cinci ani mai târziu acesta funda un mare regat și intra în istorie ca Theodoric cel Mare. Imperiul roman supraviețuiește unui secol de teroare gotică, cu prețul sacrificării părții sale occidentale.

Zenon moștenise și o gravă criză religioasă, pe care încearcă să o soluționeze printr-un edict de uniune a monofiziților și ortodocșilor, cunoscut sub

areale, precum Mazuria sau Crimeea. Ideea pare să fi fost remarcată și de autori cu puncte de vedere mult mai tradiționaliste, precum Michel Kazanski, care numește această categorie de material, aproape sistematic, „fibule dunărene” (Kazanski 1999, p. 92, 123, 128). O altă hartă a distribuției fibulelor „slave” la Barford 2000, p. 345, fig. 21 (după L. Vagalinski), demonstrează același lucru.

⁶ Textul acestei prezentări folosește în general informația din Ostrogorsky 1969. Am consultat, fără mare folos, și alte lucrări (Runciman 1953, Browning 1992). Printre lucrările cu caracter general, folosite pentru pregătirea etapelor anterioare aș aminti aici lucrarea profesorului Stelian Brezeanu (1981), utilă pentru cei care doresc să se familiarizeze cu perioada, și mai ales... accesibilă.

⁷ Theoph. Conf., anul 5966.

numele de *Henoticon*. Singurul rezultat obținut este o schismă de 30 de ani cu biserica romană. La moartea lui Zenon mulțimile au strigat că vor un împărat *roman și ortodox*. A fost ales Anastasiu, un înalt funcționar al curții și recunoscut specialist al finanțelor. În această materie Anastasiu a fost într-adevăr cel mai bun: a stabilizat moneda mărunță; a desființat taxa *chrisargyron*, care lovea în interesele comercianților și meșteșugarilor; a impus plata *annonei* în monedă și nu în natură. Această ultimă măsură, în special, a contribuit la întoarcerea la o economie monetară, asigurând imperiului resurse suplimentare și supraviețuirea pentru încă o sută de ani. La moartea sa Anastasiu lăsa trezoreriei 320.000 livre de aur⁸, performanță singulară în istoria secolului VI, în care împărații sunt mult mai pricepuți la cheltuieli. Dar cum, mai totdeauna, și cea mai bună politică economică are reversul ei, măsurile lui Anastasiu, deși au încurajat comerțul și producția manufacturieră, au impus sarcini prea mari producătorilor agricoli, accelerând degradarea economiei rurale, începută de mai multe veacuri. La intersecție cu nesfârșitele invazii, politica economică a lui Anastasiu va produce depopularea rurală a Peninsulei Balcanice, implicit probleme tot mai grave de aprovizionare, iar în final – incapacitatea de a întreține, în zonă, o armată suficient de numeroasă.

Anastasiu era priceput la finanțe, dar nu la politică. Fiind adept al monofizitismului, își atrage simpatia părților orientale ale imperiului, dar, simetric - ura părților vestice și chiar a capitalei. Una dintre consecințe a fost o interminabilă răscoală în Balcani, condusă de Vitalianus (512-518), *magister militum per Thraciam*, având sub comandă importante efective de federați bulgari și atrăgând, pe cât se pare, intervenția unor populații nomade trans-dunărene. În ciuda acestor evenimente, bunăstarea permite reluarea unor ample lucrări de construcții în cetățile danubiene, atestate arheologic în Dinogetia, Histria, Altina, Ulmetum, Tropaeum, Callatis, Tomis, etc.⁹, continuate apoi de Iustinian, și care constituie ultima fază semnificativă de dezvoltare urbană de epocă romană, la Dunărea de Jos.

Evoluția ascendentă a economiei monetare este relevantă de studiile numismatice și pentru domnia lui Iustin (518-527)¹⁰. Adevăratul stăpân al imperiului era deja nepotul său, Iustinian, care avea să conducă destinele moștenirii romane până la moartea sa (565). *Epoca lui Iustinian* este una dintre cele mai controversate și mai spectaculoase perioade ale istoriei universale; “*De aedificiis*” și “*Istoria secretă*”, una plină de admirație și una plină de dispreț, sunt scrieri ale aceluiși Procopiu, din aceiași ani (550-555), simbolizând măreția și abisurile personalității covârșitoare a împăratului. Nu mi-am propus aici o expunere

⁸ Adică 102 tone de aur (Barnea 1991, p. 171).

⁹ Barnea A. 1991, p. 171. În cazul Dinogetiei și Histriei refacerea a fost una de ample dimensiuni (Barnea I. 1971, p. 346).

¹⁰ Oberländer 2000, p. 102. Între timp, părți substanțiale ale tezei lui Ernest Oberländer-Târnoveanu au fost făcute publice, fiind vorba despre studii care vizează direct epoca și locurile despre care vorbim. Vezi Oberländer 2001 și 2002.

completă - nici măcar rezumativă - a contribuției lui Iustinian, ci doar a câtorva aspecte care luminează istoria politică și militară a Balcanilor.

Ideea guvernantă a vieții lui Iustinian a fost aceea a unității *lunii romane* (*orbis romanus*) ca lume creștină. Om de mare cultură, cu o energie și o ambiție (sau soție) ieșite din comun, el nu s-a mai mulțumit să fie administratorul interminabilelor crize de tot felul, ci a vrut să fie creator de istorie. Tot ce a făcut Iustinian a fost ghidat de țeluri exacte, chiar dacă prea înalte: împăcarea cu curia romană, închiderea academiei ateniene, luarea problemelor teologice pe cont propriu, codificarea dreptului roman, reconstrucția *limes*-ului danubian, pacificarea granițelor orientale, consolidarea puterii imperiale; toate au converș către clamarea unității *moștenirii romane* și a drepturilor depline ale cetății lui Constantin asupra acesteia. Toate sunt fapte ale primilor ani de domnie, reflectând un plan grandios, urmărit cu minuție. La 533 Iustinian considera că preparativele sunt gata și l-a trimis pe generalul Belizarie să recucerească Africa romană. Din nefericire, victoria asupra vandalilor a fost atât de facilă, încât *reconquista* părea un lucru ca și realizat. În 535 Iustinian își alege un adversar mult mai greu, respectiv impunătorul regat ostrogot. Războiul avea să dureze 20 de ani și avea să stoarcă resursele imperiului. În 554 armata romană reocupă și colțul sud-estic al peninsulei Iberice, Mediterana reluându-și atributul de *lac roman*. Prețul a fost însă prea mare. La granițele asiatice pacea s-a ținut cu tribut, fără a putea fi evitate episoadele sângeroase, ca cel din 540, când Chosroes a devastat Siria și Armenia. În același an se produce o invazie majoră în Thracia și Illyria, teritorii care, apărate numai de *limitanei*¹¹, aveau să se transforme, încet, într-un deșert fortificat¹². Forței armate Iustinian îi răspunde cu serviciile unei diplomații abile, dar care nu putea, ea însăși, decât să amâne dezastrul, sau pur și simplu să-l complice. Longobarzii, aduși în Pannonia ca aliați, devin piaza rea a politicii bizantine. Ei facilitează, în 567, instalarea avarilor la Dunărea de mijloc, ca stăpâni, și tot ei mătură, dintr-o lovitură, dominația bizantină din Italia, un an mai târziu. Dar Iustinian nu a mai văzut acestea...

Iustin al II-lea (565-578) nu a mai putut fi un făuritor de istorie, ci un modest administrator al dezastrelor. Cu mult curaj, altminteri, Justin refuză plățile tradiționale către persani și avari, într-un acces de orgoliu spectaculos dar păgubitor: bizantinii au

¹¹ Subțierea trupelor de la Dunăre nu este numai un proces deductibil prin judecata istorică generală, ci a fost surprins arheologic. Astfel, la Dinogetia, într-o perioadă imediat posterioară fazelor constructive datate în vremea lui Anastasius, sunt blocate poarta de vest a cetății, cât și accesul la câteva turnuri, fapt explicat prin reducerea drastică a garnizoanei (Barnea I 1971, p. 347). Chestiunea poate fi larg argumentată, cu multe exemple, dar nu este cazul aici.

¹² La limită, râul deja se produsese de ceva vreme. *Villae*-le rustice dispăruseră, în teritoriile proxime Dunării de jos, încă de la începutul secolului al V-lea (datorită hunilor, desigur). Economic, ele au fost înlocuite de fortificațiile fără statut urban, precum Golemanovo Kale sau Sadvosko Kale, ori pur și simplu sate fortificate, tot în zona râului Vit, precum Dragana sau Piprakale (Sâmpetru 1994, p. 99-101). Dar tocmai aceste mici fortificații au fost cele care au căzut pradă numeroaselor invazii ale secolului VI. O parte din sarcina supraviețuirii o preiau, în ultimul secol de civilizație romană târzie, chiar municipiile de pe limes-ul interior, ca Tropaeum și Ibida (sau cetăți mari fără statut de municipiu, ca Ulmetum), unde densitatea instrumentarului agricol este remarcabilă (idem, p. 113-115)

avut de înfruntat, în același timp, doi adversari reductabili, și de apărat două teritorii cheie pentru supraviețuirea imperiului, Armenia și poarta strategică a Europei - Sirmium. Aceste războaie aveau să fie moștenite de coregenții și urmașii lui Iustin (Sofia din 573 și Tiberiu Constantin din 574, împărat între 578-582). Finalul de secol este neîndoielnic unul eroic; dar, ca și în tragediile clasice, eroii sunt împinși inexorabil spre pieire. Mauriciu (582-602) este o astfel de figură eroică, primul împărat care îmbracă armura pe câmpul de luptă, după moartea lui Valens, primul care, ajutat și de o soartă perversă, pune un pretendent pe tronul Persiei, umilindu-i apoi pe avari, prin generalul său Priscus. Totul avea să fie în zadar. Resursele imperiului erau complet epuizate. Situația intolerabilă în care se aflau provinciile europene, inclusiv armata staționată acolo, avea să genereze acea revoltă fatală din 602.

Din acel moment, Imperiul roman devine un spectator pasiv al propriei emacieri. Valul barbar din 613/614 avea să măture și ceea ce mai rămăsese din autoritatea imperială în Europa – fiindcă armată nu mai exista din 605¹³ -, slavii ajungând, împinși de victorie, sau de avari, până în insula Creta. În același timp armata lui Heraclius (610-641) înregistrează pierderi grele, Siria și Egiptul intrând sub autoritate persană (613-619). Punctul culminant, care avea să hotărască soarta a trei imperii, este marele asediu al Constantinopolei (626), încheiat cu eșec. După acest moment, puterea avară intră într-un proces de descompunere, Imperiul Persan se prăbușește subit, stors de un război prea lung, iar imperiul grec medieval tocmai se naște, pe ruinele imperiului roman, de la care nu mai moștenește decât numele. Reforma lui Heraclius modifică din temelii alcătuirea statală, noile *theme* fiind o amintire palidă a vechilor *provincii*. Noul sistem moștenește numai elemente ale vechiului regim, ca funcția economico-militară a *limitanei*-lor, renunțarea la separarea autorității militare și civile în provincie, elemente din organizarea questurii provinciilor navale (535) și ale exarhatelor Ravennei (584) și Carthaginei (591), refugiați *elenofoni* din Thracia, Grecia continentală și Armenia. Modelele *de criză* ale predecesorilor devin *soluții* permanente pentru un imperiu ale cărui granițe se repliaseră între munții Anatóliei. Noile *theme* se numeau *Armeniakon*, *Thraciesion*... O, tempora... Precum cu Dacia lui Traian, rămăsese doar numele. Din nou – doar numele.

Reforma lui Heraclius nu făcea decât să consemneze dispariția economiei monetare, legând soldații de pământ și nu de soldă. Acea era dimineața mohorâtă a Evului Mediu.

Izvoarele literare despre prezența barbarilor la Dunăre¹⁴. Concluzii istorice și așteptări arheologice

Cu mulți ani în urmă, Levi-Strauss (în *Antropologia structurală*) demonstra eroarea genetică a cunoașterii istorice: ea este *incompletă* (multe mărturii sunt

¹³ Theophylact Simocatta VII 15.12-14; VIII 6.1.

¹⁴ Pentru analiza textelor v. Teodor E. 2002, 2003.

necunoscute sau de multă vreme distruse) și *discontinuu* (neomogenă în timp și spațiu). Aceste tare innăscute se recunosc hidos pe subiectul în discuție. Mărturiile scrise, de la Zenon la Heraclius, sunt extrem de inegale, ca întindere și calitate; mai degrabă sumare pentru finalul secolului V sau începutul secolului al VII-lea, aparent suficiente la mijlocul secolului VI și relativ superflue pentru dramaticul sfârșit de eră romano-bizantină în Balcani. Mărturiile - câte ne-au parvenit - sunt marcate de caracterul oficial sau tentențios, de o cunoaștere mediocră a geografiei și a populației; în fine, sunt marcate de nenumăratele lecturi – fatalmente greșite într-un punct sau altul (inclusiv propria lectură).

Nici situația din arheologie nu este mai bună. Zone semnificative de la nordul Dunării - sudul Moldovei, Oltenia și Banatul sunt, în diverse nuanțe, aproape o *terra incognita*. Ceea ce se cunoaște poartă etichete vechi și noi - marcaje ale unui război iconoclast¹⁵. Or, a medita pe un câmp de luptă înseamnă a lua ghionturi - sau ghioage, după noroc - de la toată lumea.

După plecarea ostrogoților în Italia (488), principala amenințare pentru teritoriile balcanice se conturează la nordul Dunării inferioare, prin apariția repetată a hunilor¹⁶ și a urmașilor cutriguri (469; 493-502; vezi tabelul din anexe). Nu există indicii evidente asupra teritoriilor din care aceștia acționau; fiind vorba despre nomazi, aceștia erau capabili să întreprindă raiduri la distanțe apreciabile. Numiți de izvoare când *huni* (ceea ce le indică extracția), când *bulgari* (ceea ce sugerează devenirea)¹⁷, cutrigurii sunt actori importanți de-a lungul întregului secol al VI-lea. Din 504 îi găsim și în Câmpia Pannonică, amestecându-se în disputa intra-gotică pentru Sirmium, oraș-cheie pentru dispozitivul strategic din Balcani. Stăpânirea orașului de către o putere sau alta este un indicator pentru precizarea raporturilor de forță în jumătatea de Europă *est-centrală, sudică și estică*. Stăpânul de la Sirmium controlează intrarea în Balcani și accesul spre Italia, dar, de asemenea, supraveghează Noricum și tranzitul de la izvoarele Tisei spre izvoarele Dunării. Neputând să stăpânească decât temporar și conjunctural zona din preajma orașului, Imperiul o populează cu federați heruli (după 510) și longobarzi (546), în tentativa de a echilibra talgerul strategic. La Sirmium revin, cu mari eforturi, și ostrogoții și

¹⁵ Harhoiu 1992, Curta 1994, Alec Niculescu în mai multe intervenții publice recente. Vekony 2000 oferă cititorului perplex un text inchizitorial și argumente să nu ne dăm copii la facultatea de istorie. Am amintit doar câteva etichete recente, fiindcă nu numai că nu sunt colecționar de etichete, dar unele lucruri prefer să le uit. La capătul opus al lumii se pot aminti zecile de site-uri protocroniste și daciste, dar nu am să dau adrese, fiindcă cine este interesat știe și unde le găsește...

¹⁶ După dizolvarea imperiului hun, prin bătălia de la Nedao (sau Netao), rămășițe importante ale acestei populații se repliază în Scythia, de o parte și de alta a Dunării. O parte din urmașii lui Attila au preferat umbrela Imperiului roman, devenind *foederati* și dislocuind din armată efectivele germanice, în curs de epurare, iar o altă parte și-au continuat peregrinările în *barbaricum*, amenințând, din nou, frontierele imperiului.

¹⁷ Kazanski 1999, p. 45. Am demonstrat anterior că numele „hun” și „bulgar” sunt atribuite, la jumătatea secolului al VI-lea, acelorași populații (Teodor E. 2002, p. 7-8, 12), uneori numele alternative fiind folosite de autori diferiți, cu referire la același eveniment.

gepizii, conștienți de poziția dominantă, pe singurul drum care leagă nordul și vestul de culoarele de acces spre Constantinopole și Istria. Lucrul era atât de evident, încât și barbarii proaspăt sosiți din Pont, precum avarii, fac din cucerirea orașului o politică urmărită cu perseverență vreme de două decenii (562-582). Subliniez acest fapt, în general cunoscut, fiindcă numeroși comentatori ai izvoarelor, deși nu ignoră importanța orașului, nu par să fi înțeles - sau să fi tras toate consecințele de aici - că zona confruntării majore, în secolul al VI-lea, este bazinul inferior al Savei și nu Dunărea de Jos, care este un front secundar.

În ciuda rivalității goto-gepide pentru Sirmium, evenimentele din 505 și 517 presupun o anumită conveniență. Orașul a fost sub stăpânire ostrogotă între 504 și 526; totuși gepizii își permit câteva raiduri devastatoare în Illyricum¹⁸. Posibilitatea ca gepizii să fi forțat Dunărea prin fața garnizoanelor romane din forturi este foarte scăzută; de altfel, nu cunoaștem nici o acțiune reușită de acest fel, amonte de Cazane, a vreunei populații din *barbaricum* (romanii au reușit de câteva ori o asemenea performanță, la adăpostul fortificațiilor și a flotei de război). Doar colaborarea, fie și tacită, dintre ostrogoți și gepizi, ar fi putut produce asemenea evenimente.

Răscoala lui Vitalian prilejuiește activizarea barbarilor la toate granițele europene. La puțin timp după ce *geții* (= gepizii) devastează vestul peninsulei (517), anții – la prima lor apariție în izvoare – răvășesc restul (518). După depășirea acestui prim moment delicat al secolului al VI-lea, urmează zece ani despre care nu știm nimic, fiind aparent pace pe tot *limes*-ul danubian. Această liniște mai îndelungată este singulară, în agitatul veac VI, și putem înțelege renumele lui Germanus, cel care administrase barbarilor o lecție atât de severă încât nu au mai cutezat să tulbure Dunărea; treizeci de ani mai târziu (în 550) numele lui era suficient pentru a îndepărta dușmanii, chiar și pe patul de moarte, precum un *El Cid* balcanic.

La Dunărea de Jos urmează ani grei, în care războiul pare să fi fost regula (528-535). Totul începe cu înfrângeri grele suferite de romani în fața cutrigurilor, în Thracia. Perioada următoare este necesară romanilor pentru a-și restabili autoritatea în zonă, ceea ce, finalmente, reușește. Cu excepția confruntării inițiale, luptele post 528 au mai mult aspectul unor hărțuiri. Nu se întreprind acțiuni de anvergură de nici o parte, ci acțiuni de uzură, romanii încercând să asaneze zona proximală *limes*-ului. Oricum, la capătul acestor întâmplări Câmpia Valahică își face un trist renume în armata imperială, suficient de solid ca Iustinian să amenințe fraudatorii armatei cu mutarea punitivă în regiune, ca alternativă la pedeapsa cu moartea (539). În aceeași perioadă își fac simțită prezența și sclavenii, întâi sub forma unor modeste cete de briganzi la vadurile Dunării (probabil 528-530), dar mai apoi în număr suficient de mare pentru a copleși trupa experimentatului Chilbudios (533 sau 534). Calmul este restabilit în 535, de patriciul Sita.

¹⁸ Pentru aceste evenimente, în mod deosebit, vezi analiza (Teodor E. 2002, 7-12).

Nu se aşternuse încă praful în Thracia, când evenimentele se precipită în Illyricum. În 535 războiul cu goţii începe în Balcani, de la Sirmium şi Salonae. Bizantinii nu prea au timp să savureze succesul, fiindcă în anul imediat următor gepizii reiau Sirmium şi *o parte din cetăţile din Dacia* (illyrică!).

Puşi la punct în 535, nomazii îşi refac forţele şi atacă din nou, masiv, în 539-540, profitând de marile dificultăţi ale armatei lui Iustinian la graniţa persană. Primul atac debuşază de la Dunărea mijlocie, devastând Illyricum până la Constantinopole. Imediat apoi (în acelaşi timp?) hoarde huno-slave completează dezastrul, în Thracia, pornind de la Dunărea de Jos. Este prima oară, în acest secol, când Imperiul pierde situaţia de sub control, în teritoriile sale europene (episoadele din deceniul doi se datorează în primul rând tulburărilor interne). Situaţia se repetă în 544, cu un dublu atac, din amonte de Cazane şi de la gurile Dunării, iar în primăvara lui 546 slavii sunt iarăşi prezenţi în Thracia, după pradă. Eternizaţi în războaiele italiene, *bizantinii* - suntem în plină domnie a lui Iustinian! - răspund cu mutări de şah, stabilind longobarzii la Dunărea mijlocie şi anţii la nordul gurilor Dunării (546).

Deşi cu efecte păgubitoare pe termen lung, aceste decizii au constituit soluţii de moment, cel puţin pentru stabilizarea situaţiei de la Dunărea de Jos. Cu aliaţii bizantinilor în coastă, sclavenii nu vor mai întreprinde nimic serios până spre 580, adică peste două decenii. Excepţii fac invazia din 550 în Thracia (în care însă au fost antrenate efective reduse de la Dunărea de Jos) şi posibila participare slavă la marea invazie cutrigură condusă de Zabergan, la 559. Acestei ultime sfidări Iustinian îi răspunde de aceeaşi manieră "bizantină", asmuţind utigurii împotriva conaţionalilor cutriguri; măcelul săvârşit de aceştia, în preajma Dunării, pare să fi rezolvat problemele bizantinilor în această parte a *limes*-ului, însă creează premisele infiltrării avar.

La Dunărea mijlocie şi Sava lucrurile au mers şi mai rău. Gepizii deprind politica bizantină şi se înregistrează cinci năvăliri, în special slave, între 548 şi 552, inclusiv prima iernare pe teritoriul Imperiului (550-551). Se impune aici o concluzie istorică importantă: chiar dacă arheologii nu pot demonstra prezenţa slavilor în Câmpia Pannonică înaintea avarilor, slavii (din Slovacia?) au coborât spre Sava ceva mai devreme, fapt confirmat din mai multe surse; în primul rând - mult disputata mărturie a lui Iordanes cu *Noviodunum* (sau *Noviedunum*) şi *Lacul Mursianus*, în al doilea rând aceste repetate invazii în Illyricum, care nu se puteau desfăşura de la distanţe prea mari. Adevărat, aici apare o problemă: o eventuală prezenţă slavă în zona Lacului Balaton presupune protectoratul longobard; invaziile pornite de pe bacul de Sirmium presupun cel puţin o colaborare cu gepizii, inclusiv o prezenţă slavă între Tisa şi Dunăre; or - longobarzii şi gepizii sunt rivali. Vorbim aici însă despre teritorii de o mărime considerabilă şi despre o populaţie versatilă. Slavii nu au avut niciodată unitate politică şi nici n-au stat sub un singur stăpân. Numeroasele triburi slave intră sub dominaţii diverse, funcţie de localizare. Slavii din răsărit sunt, în această perioadă, sub neîndoielnică autoritate

cutrigură. Slavii din Slovacia și Moravia s-au aflat, multă vreme, sub autoritate longobardă (după 510); e greu de crezut că aceștia din urmă ar fi avut acces la Sirmium. Ar trebui să admitem că alți slavi s-au stabilit între Tisa și Dunăre¹⁹, fără îndoială cu voia gepizilor, sau că slavii de sub controlul longobarzilor au luat bacul gepidic pe baze pur... comerciale. În epocă slavii nu sunt percepuți ca factor politic – fiindcă nici nu erau – ci ca forță de manevră, folosită de toată lumea în propriul interes. Intervalul de timp scurt (548-565) face ca această prezență să fie greu identificabilă sau decelabilă arheologic²⁰. De altfel, problemele identificării slavilor, cu mijloace arheologice, în Câmpia Tisei (sau în Câmpia Pannonică)²¹ și în Câmpia Valahă, sunt mult mai asemănătoare decât par astăzi multor specialiști.

După invazia cutrigură din 559 lucrurile se precipită în ambele areale studiate - bazinele Dunării mijlocii și inferioare. Puși pe fugă de bulgarii de la Don, avarii supun triburile bulgare din zona Pontului și, după eșecurile trecerii în Scythia Minor, cât și ale infiltrării în profunzimea Europei centrale, se implică în lupta pentru supremație la Dunărea mijlocie. Pătrunderea energetică a avarilor determină importante deplasări de populație: cutrigurii decad la postura de forță de manevră și îi urmează pe avari în Câmpia Pannonică; viețuirea sclavinilor și anților la gurile Dunării este periclitată, și ar fi normal ca grosul acestor populații să fi fost împinse, pe de o parte în adâncurile Ucrainei, pe de alta - în adâncurile Câmpiei Valahe (mă refer, desigur, la scurtul episod al prezenței avarilor la nordul gurilor Dunării, respectiv 563-565); viețuirea normală a populațiilor slave trebuie să se fi reluat după 565, probabil la un nivel inferior; gepizii sunt înfrânți și anulați politic, rămășițele acestei populații retrăgându-se probabil în Transilvania; longobarzii consideră vecinătatea puternicului aliat prea stânjenitoare și pleacă în Italia. Bizantinii profită de bulversare și reocupă poziția de la Sirmium. Noul adversar din fața Savei era însă mult mai puternic decât cel anterior, având în stăpânire teritoriul

¹⁹ Există astăzi chiar și un început de demonstrație arheologică. Așezarea de la Lazuri (NV de Satu Mare, v. Stanciu 1999) are o relativ certă factură slavă. Caracterul arhaic al formelor ceramice permite ipoteza că nivelul cel mai vechi de locuire (care este și cel mai bine reprezentat) ar putea fi anterior avarilor; faptul este interesant, fiindcă primele așezări slave din Slovacia de est datează numai de la începutul sec. VII (Fusek 1994; a se compara hărțile 3-5, de la p. 124-126). Nu exclud posibilitatea ca ceramica de la Lazuri să fie mai bine conectată formelor din Polonia de sud (câteva piese sunt înalte) sau chiar celor din Bucovina (cele cu „talpă”, destul de numeroase), ceea ce ar soluționa contradicția. Așezarea nu se află între Tisa și Dunăre, ci în Câmpia someșană, adică tot într-un teritoriu care presupune protectorat gepidic, în cazul în care datăm așezarea la jumătatea sec. VI, adică *în timpul evenimentelor comentate* supra. În același areal geografic, dar dincolo de granița maghiară, este cunoscută o așezare similară, probabil și ea destul de timpurie (preavară?), la Kisvárd, însă nepublicată (v. Stanciu 2001, p. 126 cu nota 64; și eu și colegul Stanciu am avut însă ocazia de a vedea materialele în depozitele muzeului din Nyíregyháza).

²⁰ Ipoteza identificării slavilor la Dunărea mijlocie, înaintea epocii avarilor, s-a mai formulat pornind de la analiza a alte două texte, în legătură cu refugiul regelui langobard Hildigis la slavi (Godłowski 1980, p. 226; Kazanski 1999, p. 77) sau cu Epitaful episcopului Martin din Braga (Pohl 1988, p. 97, apud Stanciu 1999, p. 162).

²¹ Nestor 1969, Popović 1975, Vida 1999.

întinse, din Moravia în Crimeea, inclusiv resurse umane considerabile. Echilibrul strategic de la Dunăre dispăruse.

Relațiile dintre slavi și avari, pentru întreg arealul discutat, sunt un aspect care poate face loc controverselor. Deși se susține²² că raidul de pedeapsă al avarilor împotriva lui Dauritas (578/579) a condus imediat la supunerea slavilor de la Dunărea de Jos, am văzut că axioma nu rezistă unei analize atente²³. Mult mai probabil acest lucru s-a petrecut în anii 90, ca urmare a acțiunilor viguroase ale lui Priscus, cărora slavii de la Dunărea de Jos nu le puteau face față. Este semnificativă atitudinea avarilor la succesivele acțiuni ale generalului roman. Atunci când au fost vizate comunitățile lui Adragast și Musaios (probabil 594), în teritorii adiacente Bărăganului - avarii nu au reacționat, deși erau evident deranjați. În schimb, atunci când Priscus vizează alte teritorii slave, mai la vest (Banat sau Oltenia, toamna anului 595), kaganul întreabă de ce se tulbură pacea și cere prizonierii înapoi (exact ca în 599, când printre prizonieri se aflau sclaveni, dar și avari și alți supuși). Lucrurile se schimbă în 602, când kaganul trimite pe Apsich în ajutorul sclavenilor (din Moldova? Muntenia?) împotriva anților, aliatul bizantinilor. De abia acum frontul barbar pare complet iar rezultatele aveau să se arate în devastările ireversibile produse de invazia din 614-619.

Este acum de răspuns direct la întrebările care au motivat întreprinderea: care sunt populațiile migratoare care au tranzitat Muntenia în secolul al VI-lea, care dintre ele au avut, cu destulă siguranță, sălaşuri cvasi-permanente la nordul Dunării de Jos, care sunt perioadele de timp pentru care se stabilește expectația arheologică, și cam care ar fi ponderea numerică a acestor populații?

Primele populații implicate în acțiuni violente la Dunărea de Jos sunt nomade, numite de surse fie cu termenul generic "huni", fie cu termenul mai aplicat de "bulgari". Am văzut că unii autori preferă un termen, alții – al doilea termen²⁴, chiar atunci când se referă la aceleași evenimente. În spatele acestor relatări se află, cel mai probabil, cutrigurii, numiți astfel de sursele literare din a doua jumătate a

²² Doar pentru exemplificare: Madgearu 1997, p. 150; Barnea A. 1991, passim.

²³ Aceeași opinie la Kazanski (1999, p. 76), care subliniază – pe tonul general al izvoarelor bizantine – impredictibilitatea conducătorilor slavi, amintind uciderea solului avar, sau statutul evident diferit al unor unități militare slave la asediul Constantinopolului (626).

²⁴ Vezi comentariile la Răscoala lui Vitalian (513-517), în care Malalas pomenește de partea răsculaților și hunii, și bulgarii, pasaj care ar putea indica două populații distincte. Într-un anume sens – chiar sunt. Să nu uităm că numele etnice folosite de comentatorii bizantini ai evenimentelor sunt, în fapt, concepte politice, numele etnice reprezentând doar o panoplie de opțiuni; așa stând lucrurile, sunt înclinat să consider că „bulgarii” sunt federați din armata romană, trecuți de partea rebelilor, respectiv al comandantului Thraciei, în timp cu „hunii” ar trebui să fie nomazii veniți în „ajutor”, de dincolo de Dunăre. Că este vorba despre una și aceeași populație, devine clar din analiza surselor referitoare la luptele dintre comandantul Illyriei, gepidul Mundus, și o populație nomadă, numită de Malalas „huni”, iar de M. Comes – „bulgari”. Malalas este însă foarte clar în privința vehiculării numelor etnice sub specie politică, menționând că hunii au atacat cu armată numeroasă, „compusă din diferiți barbari” (vezi Teodor 2002, p. 6-7, 12, respectiv anii 513-517 și 530).

veacului, sau alte populații înrudite. Invaziile se petrec în anii 469, 493, 496, 513-517, 528, 530-533, etc. (v. tabelul din anexă). Asupra bazelor de plecare ale raidurilor de jaf nu există, în cazul cutrigurilor, nici o problemă, fiindcă știm că la 559, încă, cutrigurii își aveau sălașurile între Don și Nipru. Fiind popoare de călăreți nomazi, erau legate de economia de stepă, funcțională numai pe spații geografice largi, existente la nordul Mării Negre; călăreți fiind, ei loveau de la distanțe mari, convenabile fiindcă îi puneau la adăpost de ripostele împotriva propriilor așezări. Nu există descoperiri, în Muntenia, care să ateste în mod direct pasajul nomazilor războinici, deși asemenea descoperiri nu sunt excluse, pe viitor (mă gândesc la complexe funerare, evident). Există excepția izolată a unui călăreț avar, la Târgșor²⁵, și acela din secolul VII. Singurele dovezi sunt circumstanțiale și evident incerte, precum descoperirea unor categorii de arme sau a crucii gamate pe olăria munteană. Absența probelor arheologice pozitive *nu ne îndeamnă însă să contestăm veridicitatea evenimentelor istorice relatate de izvoare* (nu am auzit niciodată nici cea mai vagă tentativă de negare a istoricității raidurilor cutrigure), cel puțin în termenii generali. Această încheiere metodologică ne va fi curând de mare folos.

Invazia “geților” în sudul Macedoniei, Thesaliei și Epirului, din 517, tradițional considerată drept prima invazie slavă, am demonstrat – probabil destul de convingător – că nu se referă la slavi, ci la gepizi, și că nu pornește de la Dunărea de Jos, ci din bazinul panonic. Una dintre cele mai timpurii mențiuni referitoare la prezența slavă la Dunărea de Jos este, probabil, cea din opera lui Procopius despre reconstruirea limes-ului, unde sunt pomenite jafurile făcute de sclavini în jurul cetăților Adina și Ulmetum. Evenimentele nu sunt datate și, conjunctural doar, am considerat ca probabilă o cronologie în jur de 528-530, sau ceva mai târziu, respectiv 533-535²⁶. Reținem aici că termenii relatării sugerează grupuscule de brigandaj și nu acțiuni militare propriu-zise, cât și ipoteza că nu este vorba despre grupuri care au forțat limes-ul prin luptă, ci de garnizoane romane decăzute (trupe federate de sclavini sunt consemnate de izvoare după 535, dar cu siguranță au existat anterior – vezi chiar numele viteazului Chilbudios, de presupusă origine slavă, respectiv antă).

Prima mențiune clară, datată, despre prezența slavilor la Dunărea de Jos este epopeea Chilbudios (530-533), în contextul unor invazii comune cu “hunii” și

²⁵ Diaconu & 1962.

²⁶ Curta 2001, p. 182, consideră că implementarea programului lui Iustinian, de reconstrucție a limes-ului, a început cel mai târziu la 539/540, după invazia cutrigură. Autorul afirmă, în mai multe rânduri, că faraonica întreprindere a avut ca scop oprirea slavilor (este explicația pe care o dă însuși Procopius, *Zidiri* IV 1.31). Nimeni nu s-a încumetat să dateze dezordinile de la Adina și Ulmetum, fiindcă nu există bază pentru așa ceva; se poate spune însă că, după începerea implementării programului de fortificații (cel târziu 540) era greu de imaginat asemenea eveniment, după 535 mercenarii slavi au avut mult de lucru în Italia, nefiind foarte activi la Dunăre, iar între 530-533, în timpul energicului comandant al Thraciei, Chilbudios, fiind exclus; rămân, ca variante, intervalele 528-530, sau 533-535.

anții. Episodul final (533) este prima relatare a unei lupte purtate de slavi singuri, împotriva romanilor, într-o zonă nedefinită de la nordul Dunării inferioare. Se reține aici nuanța raidurilor scurte și a luptelor care angajează efective limitate de ambele părți. Evenimentele nu justifică cu nimic, deocamdată, pretenția că slavii s-ar fi instalat, deja, în zona unde sunt purtate luptele. Cel mai probabil acești slavi erau aliați ai “hunilor” sau “bulgarilor”, care poartă luptele decisive (528 și 535), fiind aduși în zona de operațiuni numai războinicii. În aceeași companie “hună” sunt pomeniți slavii în legătură cu invazia din 540.

Iarna 546 este momentul primei acțiuni sud-dunărene de amploare a slavilor din proximitatea Dunării de Jos. Nu este, propriu-zis, o acțiune militară, ci un soi de pelerinaj al jafului, nord-dunărenii fiind convinși că nu vor întâlni armata de manevră, care se aflau concentrată pe frontul italian, însă neșansa le aduce în față o relativ mică trupă ce se deplasa, într-adevăr, în legătură cu războiul cu goții, și care spulberă fără efort *gloata* (termenul este al cronicii). Patru ani mai târziu, în primăvara anului 550, întâlnim o situație complet opusă, respectiv o mică *armată* slavă (tot în termenii cronicii), care învinge mai multe corpuri de armată bizantină, până în proximitatea Capitalei. Din acest moment putem considera slavii ca un factor politico-militar la Dunărea de Jos.

Din punctul de vedere al acestei lucrări, întrebarea fundamentală adresează momentul instalării unor mase substanțiale de slavi în apropierea Dunării de Jos (nu este posibilă o localizare mai precisă). Este puțin credibil ca acest lucru să se fi întâmplat în anii 528-535, când sclavinii au acționat la ordin „hunic”; aceștia din urmă, cu caracteristicile trupelor de cavalerie, cu deplasare rapidă, este greu de imaginat că ar fi acceptat, pe acest context, transmutări de populație necombatantă. Aceste prime acțiuni au caracter limitat de jaf, fără „migrație”. Acțiunile din 546 și 550, din contră, sunt purtate pe cont propriu și sugerează baze de plecare mai apropiate (slavii sunt luptători pedestri, cel puțin în principiu). Izvoarele nu fac nici o altă sugestie. Începerea funcționării necropolei de la Sărata Monteoru, spre jumătatea secolului al VI-lea²⁷, poate fi un indicator important, și, fără a exista o certitudine, cred că putem considera anii 445-450 ca momentul probabil al implantării slave într-o zonă proximă Dunării de Jos. Dacă acest fenomen a angrenat mase mai mari, inclusiv populație necombatantă, sau doar războinici prea obosiți să se mai întoarcă la vetrele lor, este o întrebare mult prea grea. Din motive pe care nu am să le repet aici, cred că a doua variantă este cea mai plauzibilă. În privința numărului, înclin să cred acum că ordinul de mărime dat de Procopius (circa 3000) este plauzibil. În ciuda succesului din 550, despre slavii din acest areal

²⁷ Madgearu 1997, p. 121, susține ca moment de început anii 60 ai secolului (autorul leagă prezența slavilor în Câmpia Română de tulburările provocate de invazia avară, fapt în sine posibil; teza are sorgintea la Ion Nestor, *passim*). Evident, nu se poate exclude coborârea cu 10 ani a acestei limite. Uwe Fiedler (1992, p. 81) coboară această limită până la începutul veacului, ceea ce este greu de acceptat din numeroase motive. Existența unor piese care ar putea coborî, teoretic, până la sfârșitul veacului al IV-lea (Barford 2000, capitolul 1, nota 32) nu ne face, de pildă, să coborâm necropola în vremea lui Attila.

nu se va mai auzi multă vreme: participarea lor la invazia lui Zabergan (559) este numai *probabilă* și, oricum, secundară. Următorul eveniment în care vorbim despre slavi la Dunărea de Jos se petrece tocmai în 578. Așadar? S-au așezat slavii în zona Buzăului încă înainte de 550? Posibil. Certitudinile sunt legate însă de o perioadă ce *succede* invazia avară la Dunărea de Jos (post 562).

Slavii reapar în Balcani la 578, cu o devastare atât de reușită încât stârnesc invidia avarilor. Întrucât partajau aceeași victimă, Kaghanul Baian consideră că războinicii lui Dauritas au întrecut măsura. Urmează acțiunea de represalii, din 579-580 (sau 578-579), care permite prima localizare cât de cât precisă a unei grupări slave din zonă: într-o zonă din Muntenia de NE sau Moldova de sud, nu departe de Dunărea *scythică*, adică de țărmul dobrogean, într-un peisaj cu păduri (adică nu Bărăganul) și văgăuni (metaforă care sugerează un teren accidentat), probabil același perimetru din jurul mării necropole de la Sărata-Monteoru.

Slavii de la Dunărea de Jos sunt apoi implicați într-o lungă și confuză campanie, în Balcani, în anii 581-584, inclusiv cu iernare la sudul fluviului și cu posibile implantări de populație. Având în vedere că între 582-584 a fost pace între romani și avari, putem considera invazia ca o acțiune proprie a slavilor din bazinul Dunării de Jos, *care la această dată nu erau încă supuși avarilor*. Dimensiunea evenimentelor sugerează, de această dată, că potențialul uman al invadatorilor era considerabil, iar baza de atac – relativ apropiată. Nu este exclus ca sălașurile slave să se fi apropiat de Dunăre, pe mai multe segmente, așa cum deducem din campaniile de represiune bizantine din anii 90, care permit identificarea a cel puțin trei grupuri: a lui Adragastos, în imediata vecinătate a garnizoanei de la Durostorum (sau Carsium? v. anul 594); grupul lui Musokius, la o distanță ceva mai mare, probabil la Ialomița (sau pe o rază de 30 de mile, respectiv 45 de km., adică la Mostiștea), grup care ar putea fi distinct de cel din Buzău; dacă am admite ca punct de plecare al raidului lui Priscus vadul de la Carsium, nu de la Durostorum, atunci sălașurile lui Musokius ar putea fi pe Călmățui, sau chiar pe Buzău; în fine, și Priscus și Petrus întreprind, separat, cel puțin câte o campanie împotriva unui grup care probabil nu se localizează în Muntenia (cu atât mai puțin pe Ialomița, fiindcă acel grup fusese deja înfrânt), ci undeva în Oltenia, posibil spre Cazane. Acest din urmă grup este, în mod explicit, parte a confederației avară, fiindcă Baian intervine în favoarea lor.

În ciuda repetatelor victorii bizantine împotriva sclavinilor din Câmpia Română, potențialul lor militar a rămas considerabil, dacă a fost necesar ca romanii să-i trimită pe anți împotriva lor, pentru a-i ține departe de fronturile-cheie din Balcani. La acest moment (601-602) slavii de la Dunărea de Jos deveniseră supuși avari, ca urmare a repetatelor înfrângeri, probabil, fiindcă avarii intervin, organizând represalii la represalii, tocmai în îndepărtata Moldovă. Sunt aceiași slavi pe care soldații lui Petrus ar fi trebuit să-i înfrunte ca să-și asigure hrana în iarna ce avea să vină, se pare suficient de fioroși, din moment ce soldații au găsit că

e mai sănătos să-l înfrunte pe generalul Petrus și pe Mauricius însuși. Această vitalitate surprinzătoare, după atât de multe înfrângeri, nu se poate explica decât prin migrații succesive dinspre nord, de care probabil avarii nu erau străini.

Să recapitulăm: primele apariții ale slavilor la Dunărea de Jos datează de la sfârșitul anilor 20, dar primele implanturi de populație, discutabile de altfel, cât și reduse numeric, s-au putut petrece în perioada 545-550; mai sigur fenomenul s-a produs după 562 (eventual un al doilea val), iar deja la 578 potențialul militar al acestor grupuri era semnificativ. Sclavinii, deși actor debutant pe o scenă de vară – am numit Dunărea de Jos –, devin o preocupare din ce în ce mai evidentă și pentru romani și pentru avari, aceștia din urmă organizând probabil noi colonizări, pentru a-și spori masa de manevră (și a compensa propriile pierderi, substanțiale dacă ne gândim la ciudata pace de după 602). Această densitate mare, în Câmpia Română, s-a putut conserva, probabil, până la marile invazii din 613-619, când are loc migrarea masivă la sud de Dunăre²⁸. Densitatea maximă a locuirii slave în Muntenia se datează deci între circa 570 și 613, adică aproximativ 40 de ani. Oricât de intensă va fi fost locuirea în acești ani, intervalul este suficient de mic pentru ca *urmele arheologice* ale acestor multiple grupuri să nu fie depistate cu ușurință, cu atât mai mult cu cât este foarte îndoielnic că aceste populații în mișcare vor fi trăit în formele consacrate în teritoriile de origine. Satele și colibe de care vorbea Procopiu existau sau nu (sursele sunt îndoielnice), dar nu era obligatoriu să fie slave (ci în *teritoriul controlat de slavi*)²⁹. Arealele locuite în mod cert de războinici slavi sunt zona Buzăului (singura care pare de continuitate), o zonă limitrofă, probabil pe Ialomița, în lunca din fața vadului de la Durostorum și, foarte probabil, cel puțin un areal mai greu identificabil, undeva în Oltenia de sud. Evidența numismatică a confirmat cel puțin în parte aceste identificări.

Singurul lucru care corespunde arheologic acestei perioade de intensă locuire slavă a unor perimetre din Câmpia Română, cu excepția necropolei de la Sărata-Monteoru, este prăbușirea civilizației autohtone, reprezentată de orizontul Ipotești-Cândești final, prin micile așezări de la Șuvița Hotarului, Vadu Anei și Vadu Codrii³⁰; primele două situri ar putea reprezenta chiar o etapă *după* 620. Dispariția așezărilor de bordeie nu trebuie interpretată ca o aneantizare a populației care anterior le folosea, *ci părăsirea unor forme obișnuite de locuire*. Existența unor sălașuri improvizate, la suprafața solului, este deductibilă în condițiile în care teritoriul devenise teatru de război, iar comunitățile care doreau să supraviețuiască trebuiau să fie foarte mobile. Ceea ce am afirmat despre slavi – că în împrejurări excepționale foloseau metode și mijloace excepționale de viață și existență – ar

²⁸ Din nefericire, totul rămâne o ipoteză, fiindcă peisajul arheologic nu permite mai mult. Practic toate autoritățile în materie, care au exprimat o opinie în ultimii 15 ani, au afirmat același lucru, și anume că nu există un orizont arheologic slav în Bulgaria nordică înainte de a doua jumătate a sec. VII.

²⁹ De altfel, să constatăm că sursele târzii, în special Simocatta, deși au aproape caracterul unui jurnal de război și sunt relativ detaliate, nu amintesc nimic de “case”, “colibe”, “sate”.

³⁰ Damian O 1996 pentru Șuvița Hotarului; Teodor E 2000 pentru Vadu Anei; Nica & 1994 pentru Vadu Codrii.

trebui să fie valabil și pentru comunitățile locale, atâtea câte vor mai fi fost (probabil foarte puține). Mitul științific al *comunităților romanice stabile de agricultori*, atât de drag generației profesorilor noștri, a obturat posibilitatea de a înțelege acest aspect al *adaptării sociale*. Unul dintre puținele momente de convergență ale generației mai tinere de cercetători este tocmai contestarea, cu jumătate de voce, până aici³¹, a acestei teze nefericite.

Afirmația anterioară, referitoare la *prăbușirea civilizației autohtone*, nu avea la bază doar constatarea cvasi-dispariției așezărilor tradiționale, ci studiul ceramicii, care, prin caracteristicile sale, *indică o criză socială profundă*, respectiv scăderea drastică a rezervelor, cât și dispariția cadrului organizatoric ce permisesese, anterior, supraviețuirea unor forme de producție superioare a ceramicii. Pentru a fi mai explicit, ceea ce se întâmplă spre finalul sec. al VI-lea se poate rezuma la următorul set de fapte: capacitatea medie a oalelor scade dramatic (ceea ce nu înseamnă că se produc oale tot mai mici, ci că se renunță la modelarea celor de capacitate medii și mari, semn sigur al reducerii numărului de guri care trebuiau hrănite); gropile de provizii sunt tot mai rare, ca și vasele de mare capacitate (deci nu mai existau resurse pentru a fi stocate); numărul așezărilor pare să scadă, ca și numărul complexelor pentru fiecare așezare, iar spre mijlocul veacului al VII-lea dispar orice informații despre amenajările de locuire.

Probleme, probleme...

Nu cred că există cercetător nepreocupat de durabilitatea operei. Deși operează cu „date verificabile”, știința este, poate, printre cele mai perisabile produse ale ființei umane. Secțiunea anterioară a fost scrisă, în mare parte, cu aproximativ șapte ani în urmă. Am recitit cele scrise cu destulă dificultate, ezitând dacă să supun textul unor interminabile operații estetice (cu riscul de a crea un monstru schizofrenic), sau să afișez contradicțiile în nimicnicia lor nudă, într-o secțiune finală. Ceea ce tocmai fac.

Cea mai mare provocare a ultimilor ani este retragerea din migraționism³². Florin Curta afirmă câteva lucruri care demolează cam tot ce s-a spus până acum pe subiectul slavilor timpurii. Slavii timpurii nu au migrat, ci *s-au format* la Dunărea de Jos. Deloc preocupat de originile lor biologice, cercetătorul american face proba faptului că obiectele culturale „expresive”, precum tăvițele „slave”, fibulele „slave” sau oalele cu impresiuni pe buză sunt indisolubil legate de mediul cultural al Dunării de Jos, care generează și apoi distribuie acești „indicatori etnici” în teritorii

³¹ Madgearu 1997, p. 131-137; Stanciu 1999, p. 116 (“sedentarism firav”). Am rămas cu reflexul că aparțin „generației tinere”, ceea ce devine, de la an la an, tot mai discutabil (ca să nu folosesc un cuvânt greu); nu am însă nici un dubiu însă că, pentru profesorii noștri, am rămas „tinerii contestatari” (tot pentru a evita o expresie mai puțin academică).

³² Curta 2001; am publicat o amplă recenzie în ultimul număr din *Cercetări arheologice* (v. Teodor E. 2003 c, p. 459-466).

mai îndepărtate, precum Ucraina, Polonia sau Moravia. Dacă aceste obiecte-simbol contribuie la „autoidentificarea” grupurilor „slave”, constituindu-se într-un set de obiecte de recunoaștere și apartenență, în schimb, numele lor, chiar, îl datorează proiecției „celorlalți”, respectiv bizantinii. Numele lor este derizoriu – sclavii adică – precum jalnica lor „democrație”, elementul mizer al binomului *democrație-monarhie*, paralel celui *barbarie-civilizație*. „Slavi” se numesc doar popoare de la marginea lumii slave (sloveni, slovaci), care au acceptat numele lor din oglindă³³. Cât despre slavii secolului VI – ei sunt doar „slavi”, adică o invenție politică bizantină, pentru a defini o populație barbară, anarhică, inguvernabilă și intratabilă.

În același timp și independent de Florin Curta, am cercetat mai mulți ani la rând ceramica veacurilor V-VII, pe suprafețe geografice mari, tocmai pentru a pune în evidență eventualele „migrații” ale culturii materiale³⁴. Răspunsul este mai degrabă negativ. Din cele peste 150 de forme ceramice întregi din Multenia și Oltenia, comparate cu peste 500 de forme întregi din areale slave tradiționale (Bucovina, Ucraina, Polonia sudică, Slovacia, Cehia), doar cinci sau șase ar putea fi, teoretic, martorele unei migrații (dar ar putea fi, la fel de bine, produse strict locale); acest raport s-ar mai putea modifica, eventual, în cazul publicării necropolei de la Sărata Monteoru, dar, cu siguranță, nu foarte mult. Studiul morfologiei ceramicii nu lasă nici un dubiu că, cel puțin în cazul slavilor, nu poate fi vorba despre o migrație de proporții. Rezultatul este asemănător însă și pentru relațiile din interiorul lumii slave. A putut fi pus în evidență un profil morfologic particularizat, pentru fiecare provincie majoră a Europei centrale și răsăritene, fără a fi sesizate conexiuni speciale între teritorii mai îndepărtate, care să se constituie în suportul material, argumentativ, al unei migrații. De aceea, vehicularea noțiunii *Praga* pentru a exprima „cultura slavă”, este una dintre cele mai grosolane erori produse de arheologia secolului XX. Această „unitate” nu trece în general de constatarea unor asemănări în organizarea spațiului locuit (locuința adâncită cu pietrar este modelul cel mai răspândit) și a exclusivității ceramicii modelate manual, dar și a unor trăsături morfologice comune, precum diametrul median plasat mult deasupra jumătății înălțimii, deschiderea largă a gâtului, sau evoluția buzei vasului, de la o verticală aproximativă (indicator aproape infailibil al caracterului arhaic) la o întoarcere progresivă spre exterior, odată cu arcuirea mai

³³ Curta 2001, p. 344. Mult mai seducătoare mi se pare ipoteza vehiculată de Paul Barford (2000, capitolul 1; posed cartea doar în format digital, datorită bunăvoinței autorului, însă acea versiune nu are paginația de publicare; mă văd astfel nevoit să recurg la trimiteri mai puțin ortodoxe), care derivă numele etnic de *sloven* de la *slovo* (cuvânt, vorbire), prin contrast cu *nemții* (oameni surzi și muți, altfel spus *care nu înțeleg și nu folosesc cuvinte inteligibile*). Faptul că triburile slave purtătoare ale numelui etnic (sloveni) provin de la Dunărea mijlocie, *adică dintr-un mediu germanic*, nu face decât să întărească ipoteza. În această situație, numele slavilor nu ar fi unul atribuit *de ceilalți*, iar *sclavi* nu ar fi decât o *interpretatio romana*, iar *sklavanoi* – versiunea elină. Ar mai exista o consecință, și anume că numele slavilor preexistă percepției lor de către romano-bizantini (care au preluat numele deformat), ceea ce ne va obliga să-i căutăm și înainte de 530.

³⁴ Teodor E. 2001. Tehnologia de bază a cercetării este una numerică, plecând de la măsurători exacte, rezultatele nelăsând loc de multe interpretări divergente (decât la nivelul nuanțelor).

elegantă a pereților, adică o lentă „romanizare” a formei. Încercarea arheologiei slave de a ilustra diversitatea, prin conceptul cultural *Praga-Korceak*, este un fals încă și mai strident – egalat, poate, doar de *cultura Ipotești-Cândești* (fiindcă între formele celor două areale *nu există aproape nici o legătură*, alta decât una întâmplătoare). O observație similară se poate face în legătură cu tehnicile de producție, dar nu am să intru aici în detalii specioase.

La intersecția celor două teze de mai sus se formează un peisaj nou, oarecum înfricoșător (ca orice lucru nou), dar și destul de dificil de descris, precum nașterea lumii din haos. Migrații au fost, fiindcă vorbim de „epoca migrațiilor”. Au migrat nomazii, precum hunii, avarii, bulgarii; au migrat germanii, care și-au căutat secole un loc mai bun sub soare (și în general l-au găsit); a existat și o migrație slavă, dacă vorbim despre ocuparea unor teritorii ale Imperiului Roman. Chiar și în acest ultim caz, unele evenimente seamănă mai mult a colonizare, precum cazul sorbilor central-europeni, deveniți „sârbi” la sudul Dunării, la invitația lui Heraclius, după cea mai cunoscută dintre variante³⁵. Unele episoade ale preumblării sclavinilor prin Balcani, precum cel din 581-584, se vor fi putut finaliza cu ocuparea unor teritorii mai puțin populate din Macedonia sau Epir, dar, curios, nici una dintre numeroasele relatări din epocă nu menționează un astfel de epilog. Un alt fapt curios, care a mai fost remarcat, este că energicele acțiuni militare ale bizantinilor, la finalul agitatului veac VI, nu au vizat sclavinii din interior (mai ales cei de sud de Haemus), care erau tratați cu îngăduința necesară unui colonist mai greu de cap, care se acomodează mai încet la cerințele civilizației, ci doar sclavinii de la Dunăre³⁶, deveniți o obsesie fatală (nu e cuvânt mare, fiindcă lui Mauriciu de aici i s-a tras). Cât despre slavii din Balcani, mă tem că mai avem foarte mult până vom înțelege ceva din istoria lor timpurie, atâta vreme cât interesul pentru arheologia rurală este practic nul. Nu-i așa că ar fi interesant să vedem un sat „slav” din hinterland-ul Salonicului³⁷? Oare cum arată olăria lor? Precum cea din necropola „slavă” de la Olympia³⁸? Sau cea de pe ruinele termelor de la Argos³⁹? De acord că o necropolă de incinerare, pentru secolul VII (VIII), în

³⁵ Kazanski 1999, p. 138; mari semne de întrebare asupra tradiției transmise de Constantin Porfirogenetul la Curta 2001, p. 64-65, care suspectează că procesul ar fi putut avea loc mai târziu, și nu neapărat prin bunăvoința bizantinilor.

³⁶ Curta 2001, passim.

³⁷ Aceste sate ar trebui să se afle nu mai departe de o zi de mers de zidurile orașului, conform *Minunilor Sf. Dimitrie*, II.3.219 și 322, II.4.231, fiind numiți „vecini” ai orașului. Există o scenă, după eșuarea asediului, când orașenii se reped, *pe jos*, în satele sclavine abandonate de înfrânți, pentru a le jefui (Curta 2001, p. 61, cu nota 61 de la p. 62, cu trimiterea la text).

³⁸ Florin Curta (2001, p. 233-234) datează necropola de la Olympia în secolul VIII, ceea ce o scoate în afara subiectului.

³⁹ Aupert 1980 și 1989, care își datează descoperirile fix la 585 (slavii au venit, au făcut oalele, și au plecat, că de-aceia veniseră...). Morfologia respectivelor recipiente nu are absolut nimic în comun cu „ceramica Praga”; există, în schimb, două sugestii răsăritene, respectiv la formele bitronconice tip Penkovka (Aupert 1980, fig. 34/23), sau la tradiții și mai îndepărtate, nord-pontice (idem, fig. 34/32). Decorația este doar generic similară celei aplicate pe ceramica dunăreană (însă de secol VIII, nu VI...),

mijlocul Eladei, e ceva ciudat⁴⁰, însă, să fiu iertat, e la fel de bizară comparația acestor mărturii arheologice cu ceea ce toată lumea numește entuziast „cultura Praga”.

Mai mult decât atât, tot mai multe indicii apar pentru o mișcare inversă, de la sud la nord. Am văzut deja că obiecte emblematice ale lumii slave, precum fibulele digitate, tpsiile și impresiunile în buza oalelor, sunt de origine danubiană. O întreagă serie de utilitare agricole sunt, și ele, de origine dunăreană⁴¹. Se pot adăuga și alte fapte. Atunci când am studiat grupul cultural Garvăn-Popina (reprezentând slavii pre-bulgari din colțul nord-estic al Bulgariei) am constatat că trei grupe ceramice au analogii în unul și același sit, respectiv fortificația de la Hotomel, din Bielorusia meridională. Corespondența reciprocă era prea strânsă pentru a o neglija; am tras atunci concluzia că, probabil, a existat o migrație tardivă, cândva la mijlocul veacului VII⁴²; tardivă, pentru că datarea gorodiștii de la Hotomel – mai degrabă secolul VIII, decât VII⁴³ – nu permitea altceva. Astăzi nu exclud ca evenimentul să fi avut loc ceva mai târziu, respectiv la finalul veacului VII, ca o consecință a invaziei bulgare, băjenii fiind de fapt niște dunăreni care au decis să scape de jugul turcesc.

O altă evadare din dominația bulgară pare să fi avut ca eroi pe o parte membrilor tribului Severienilor. Cunoscuți ca foști federați bizantini (dar nefiind clar pe ce parte a Dunării), au devenit pionii politicii bulgare în Balcani, fiind puși de pază la hotarele sudice ale statului de la Pliska⁴⁴. Dorința de libertate, atât de tipică slavilor, i-a făcut însă pe o parte a severienilor să-și caute scăparea în puste de dincolo de Nipru (unde au dat de chazari, apoi de maghiari; dar asta-i altă poveste), fiind putătorii așa-numitei civilizații Volyntsevo, care preia succesiunea nordică a civilizației Penkovka (deci: foști „anți”⁴⁵), dispărută *cândva la mijlocul*

în sensul că este executată cu pieptenele; cam atât. În afară de faptul că habar nu are cam cum arată ceramica slavă, Pierre Aupert nu a făcut decât o greșală banală, extrem de răspândită, împărtășind prejudecata că tot ceea ce nu este modelat cu roata rapidă este musai un produs al unor invadatori (vezi, doar cu titlu de exemplu, deloc izolat, cazul Piatra Frecăței, Vâlceanu & Barnea 1975; problema nu este că situația nu era clară la 1974, ci că a rămas neclară, multora, la 2004). Descoperirea unui substanțial lot ceramic, în ruinele nederanjate ale corpului de gardă de la Capidava, între care 12 piese întregi sau întregibile, alături de sute de recipiente “romane”, toate databile în deceniul opt al veacului VI (Opriș 2003, p. 102-110, cat. 250-266), pune punct subiectului, demonstrând că astfel de ceramică era produsă chiar de garnizoană; despre compoziția garnizoanei ar trebui să discutăm, și despre situația economică a Imperiului, la sfârșitul veacului VI.

⁴⁰ Aceste grupări barbare aveau să fie baptizate și asimilate cultural târziu, în plin ev mediu, respectiv secolele XIII-XV (Kazanski, p. 137).

⁴¹ Kazanski 1999, p. 81 (unde se face mențiunea că nu numai uneltele, dar terminologia agricolă, în general, precum și vocabularul comercial sau unitățile de măsură, sunt de origine romană-bizantină; vezi ilustrația de la aceeași pagină, conținând fiare de plug, brăzdare, seceri, cosoare, coase), dar și p. 89 (cu alte exemple de utilitare agricole de „import” dunărean).

⁴² Teodor E. 2001, capitolul 5, secțiunea 2.9., p. 82.

⁴³ Rusanova (1973, p. 21) opta pentru începuturile fortificației la finalul secolului al VI-lea, însă astăzi știm că orizontul fortificațiilor slave este mult mai târziu; Curta (2001, p. 230) atacă extrem de dur nu numai datarea (pe care o împinge cu un secol mai târziu), dar și metoda celebrei arheologice sovietice.

⁴⁴ Curta 2001, p. 111.

⁴⁵ Ipoteza a mai fost formulată, v. Litavrin 1999, apud Curta 2001, p. 105, nota 93.

veacului al VII-lea (neîndoielnic, tot opera bulgarilor). Severienii sunt amintiți de vechile cronicile rusești la est de Niprul mijlociu, pentru secolul IX. Din mijlocul civilizației Volynțsevo se desprinde, încă din veacul al VIII-lea, tribul Viaticilor, care migrează spre nord, spre bazinele superioare ale Donului și Oka, probabil tot ca un rezultat al presiunii popoarelor nomade. Pe pământul viaticilor se va ridica Moscova, în veacul al XII-lea... O altă poveste de succes, dar la fel de verificabilă, este exodul slavilor dunăreni numiți *sloveni* (precum frații lor din coasta Veneției; sau *sloviani*, denumire de preferat pentru a face diferența), care au populat îndepărtatul Novgorod⁴⁶. În cazul în care povestea ar avea și un sâmbure de adevăr, judecând după locația celorlalți conaționali purtători ai numelui etnic – slovenii și slovacii –, sloviaanii ar trebui să provină tot de la Dunărea mijlocie.

Una dintre provocările geografiei istorice este tocmai chestiunea numelor cu multiplă atribuire, sursele antice fiind rareori preocupate de a clarifica poziția exactă a localităților. La originea impreciziei stă, aproape sigur, ignoranța; autorii antici foloseau adesea jurnale militare sau rapoarte diplomatice, pe care le înțelegeau cât puteau, din care compilau informația, cât și ce credeau ei de cuviință, împănând-o cu arhaisme intelectuale și figuri retorice, împodobind textul până la a-l face ilizibil. La lunga dar incompleta listă de locații romano-bizantine cu denumiri dublate, realizată anterior⁴⁷, este de adăugat lunga listă de nume etnice dublet/ triplet, în lumea slavă⁴⁸. Situația este departe de a constitui o caracteristică

⁴⁶ Kazanski 1999, p. 141-142. Despre sloviaanii mai adaug că au supraviețuit în onomastică, inclusiv cea românească (Sloviani, căutați în cartea de telefon). În privința severienilor, ipoteza că o parte din ei ar fi fost aduși la Dunăre chiar de către bulgari pare mult mai plauzibilă. Drumul de la Dunărea de Jos până dincolo de Nipru, printr-o stepă măturată de nomazi, fără protecția unei cavalerii redutabile, pare o ispravă imposibilă; evadarea însăși este neplauzibilă, fără vreun ajutor miraculos de genul toiagului lui Moise. Nu exclud ca Theophanes să mai fi făcut o eroare de informare (nu ar fi deloc izolată), iar statutul de federați să-l fi avut numai așa-numiții *Șapte-triburi*; numele impersonal al celor din urmă mă face să cred că sunt triburi cu care bizantinii avuseseră puțin a face, motiv pentru care nici nu le reținuseră numele; plauzibil, erau tot grupușcule nord-dunărene (deși Theophanes face mențiunea expresă că slavii au fost supuși de bulgari în zona Varna, v. Curta 2001, p. 111, nota 106; acolo ar putut ajunge însă urmăriți de bulgari). Oricum, cel puțin o parte a severienilor au rămas în Balcani, fiindcă la 763-764 sunt pomeniți din nou, în legătură cu o campanie a lui Constantin V împotriva bulgarilor, ocazie cu care este capturat șeful severienilor, numit, foarte expresiv, *Sclavunos* (Theophanes Chronographia, traducere Mango 1997, p. 603, citat de Curta). După cum se știe, atribuirea de nume etnice unor persoane se face numai atunci *când se află într-o comunitate străină* (de ex. „Ungureanu” este un român din „Ungurime” strămutat la Buzău). Să nu fi fost severienii tocmai... slavini (de pildă, foști „anți”, dispăruți ca organism politic)?

⁴⁷ Teodor E. 2003, comentariile la anul 599, nota 67, la care imediat completăm cu Tomis/ Tomea.

⁴⁸ Barford 2000, p. 331, fig. 7; este cred de comentat situația croaților, cu tripla lor locație: Oderul superior (vecini deci sorbilor, în Germania răsăriteană), pe Drava superioară, unde sunt și acum, și pe Donul superior; având în vedere apropiata lor înrudire cu sârbii, originea lor nu poate fi decât cea central-europeană, ultima locație neputând fi datorată decât fie unei coincidențe de nume, fie unei migrații spre răsărit, asemeni severienilor. Despărțirea ar fi putut avea loc mai devreme însă, de pildă la momentul plecării *slovianilor* spre nord, tot din bazinul Dunării mijlocii. Acest moment însă nu poate fi precizat, însă presupun că războiul din imperiul avar, din jur de 630, ar fi putut fi un

antică, geografia actuală producând numeroase exemple ale unor denumiri replicate. Pentru exemplificare, doar, în afara binecunoscutelor orașe Tîrgoviște (din Muntenia și Bulgaria nordică), există nu mai puțin de 4 Tîrgoviște în Serbia centrală și de est, o altă Tîrgoviște în zona proximală de la granița sârbo-bulgară, și câte o altă Tîrgoviște în Hertegovina, Croația și Banatul românesc (cred că am lămurit astfel și originea geografică a numelui). Probleme apar, firește, atunci când sursele antice nu lămuresc existența unui dublet, precum a fost cazul cu Zaldapa⁴⁹, sau disputata locație a râului Ilivakia (sau Helibakia). Identitatea propusă anterior, respectiv Ialomița, nu poate fi respinsă imediat, pentru că acțiunea lui Priscus împotriva lui Musokius are loc, într-adevăr, într-o regiune din estul Munteniei⁵⁰; însă scamatoria presupusă pentru campania lui Petru împotriva lui Piragast⁵¹, în care o armată pedestră trece Dunărea undeva la vărsarea Oltului, iar a treia zi se usucă de sete în preajma Ialomiței – nu poate fi acceptată. Și în acest caz ar trebui să presupunem un dublet hidronimic, unul dintre râuri aflându-se acolo unde s-a presupus, în estul Munteniei, iar celălalt undeva în vestul Munteniei sau estul Olteniei. Existența unor duplicări hidronimice, chiar în areale proximale, nu este chiar așa o ciudățenie. Să luăm cazul Călmățui: unul se află în estul Munteniei, vărsându-se în Dunăre numai câțiva kilometri în aval de Ialomița; celălalt se află în Muntenia de sud-vest, vărsându-se în Dunăre, între Olt și Vedea. Curios, nu? Cele două râuri Călmățui se află exact acolo unde aveam nevoie de ele: lângă Buzău și lângă Olt. Călmățui pare localizarea exactă a „Helibakiei” din textul lui Simocatta. Cum s-a ajuns însă de la „Helibakia” la „Călmățui” – este greu de spus. Faptul că numele medievale sunt identice ne avertizează asupra faptului că probabil nici în antichitate nu se numeau diferit. Cu destulă probabilitatea, „Călmățui” este o traducere pentru „Helibakia”, doar că, deocamdată, nu știm ce înseamnă nici una, nici cealaltă. Forma numelui actual sugerează o sorginte cumană (precum Bahlui, Vaslui)⁵².

motiv. Despărțirea membrilor unui trib pare un eveniment frecvent în istoria epocii, putând fi citate exemple cu vizigoți, heruli (Procop., Răzb., VI, 15, 1; VII, 33, 13), huni sau bulgari.

⁴⁹ Teodor E. 2003, comentariile la anii 587 și 595.

⁵⁰ Theophylact Simocatta, VI.8.9.

⁵¹ Theophylact Simocatta, VII.5.1-6.

⁵² Helibakia? n.b., transcrierea este elină, adică scrierea unei limbi *cento*, cu probleme de transcriere a specificului unei limbi *satem*. Pentru hidronime replicate v. Slușanschi 1976 (de ex. există patru Timiș, câte două Bistra și Bistrița, numai în România); tot acolo – despre hidronime traduse (Prahova fiind traducerea slavă a Timișului de origine dacică). Călmățuiul nu se află printre exemplele date, probabil tocmai pentru că nu răspundea relațiilor dintre vechea hidronimie dacică și cea slavă, discutate de autor (gen Repedeș = Bistrița; Receș = Studenița etc). Revenind la Călmățui, ar fi poate de adăugat că mai există un asemenea hidronim, în Moldova, al unui afluent al Siretului. Cât despre forma numelui, sursa cea mai autorizată, *Enciclopedia limbii române*, ne spune, o dată, că toponimele în *-ui* (Bahlui, Vaslui...) sunt pecenege sau cumane (ELR 2001, p. 252), iar în altă parte (ELR 2001, p. 150) pune sub semnul întrebării originea lor cumană, respingând tacit și versiunea pecenegă, ceea ce lasă deschisă poarta oricărei soluții. Etimoanele obscure sunt, de cele mai multe ori, tracice, pentru bunul motiv că dacica este o limbă necunoscută (în cazul în care tracica și dacica ar fi cam același lucru, fapt de care eu încep să mă îndoiesc...), iar cele circa 4000 de etimoane necunoscute sau explicate nemulțumitor, din limba română, ar trebui și ele să provină din ceva (Paliga 1999, p. 58).

Există și un alt dublet hidronimic care ne solicită atenția. Este vorba despre Morava. Una se află în Europa centrală, afluent al Dunării, pe segmentul de început al bazinului mijlociu, dând și numele provinciei istorice, Moravia. Cealaltă Morava, Juzna Morava, constituie coroana vertebrală a teritoriilor sârbești, vărsându-se tot în Dunăre, în amonte de Cazane. Acestea fiind zise, nu are rost să ne imaginăm o rută circum-carpatică a migrației, atâta vreme cât între cele două Morave nu există decât Câmpia Pannoniei. Datorită originii lor central europene, este destul de clar că sârbii au cunoscut întâi Morava slovacă; profilul geomorfologic asemănător al celor două regiuni explică și alegerea unui nume cvasi-identice, „recunoașterea” noii patrii prin vehicolul *déjà-vu*.

Despre Câmpia Pannonică, în epoca de referință, se știa destul de puțin în materia „slavilor”, până recent. Publicarea monografiei ceramice a necropolelor de epocă avarică a schimbat însă substanțial imaginea⁵³. Ceea ce poate remarca oricine, fără mare efort, este relativa segregare a ceramicii de sorginte orientală de cea cu o morfologie apropiată de tipul Praga (deci „slavă”), prima fiind de găsit preponderent în Câmpia Tisei, cea de a doua exclusiv în Câmpia Pannoniei, între Dunăre și Drava. Cu alte cuvinte, dacă nomazii au preluat exact teritoriul fostului regat gepidic (sau partea sa esențială, reprezentată de Câmpia Tisei), producătorii ceramicii „Praga” preiau teritoriile longobarde, sau pur și simplu rămân acolo. Că sclavinii au venit la remorca germanicilor⁵⁴, sau la porunca avarilor, este aici mai puțin important, fiind probabil ca ambele cazuri să fie valabile; cert este doar că ei au funcționat acolo cu permisiunea războinicilor nomazi. Că nu este vorba exact de niște exclusivități o demonstrează faptul că unele exemplare ceramice „Praga” provin din morminte de înhumare, rit neuzual pentru slavii dinaintea creștinării, dar obișnuit nomazilor⁵⁵. Să nu uităm însă că vasul definește cultural mai degrabă olarul, decât defunctul⁵⁶, ceea ce înseamnă că elementul politic dominant nu lipsea nici la dreapta Dunării, doar că, natural, nu era producător de ceramică, rol impus, prin cutumă, unor elemente sociale subordonate.

⁵³ Vida 1999. Pentru cele ce urmează v. în special p. 111-155. Pentru ceramica de sorginte nord-pontică v. hărțile de la p. 117, 118, 131; pentru ceramica „Praga”, v. cartarea de la p. 152.

⁵⁴ Teodor E. 2002, comentariile la anii 548, 550-551, 551-552, când gepizii facilitează sclavenilor invadarea Illyricum, permițându-le – contra cost – tranzitarea posesiunilor de pe Drava. Asemenea acțiuni repetate nu pot fi concepute decât dintr-un teritoriu proxim, deci din Pannonia, cu atât mai mult cu cât vorbim despre războinici pedestri. Unele surse mai târzii (Theophylact Simocatta VI, 7, sau VII, 4.11) îi pomenește pe slavi folosind caii pentru deplasare, dar nu pentru luptă, părând doar o adaptare de jumătate la o lume dominată de cavaleri. Pașajul din Procopius, Răzb., V, 27, 1-2, cu cei 1800 de călărași dunăreni aduși pe frontul italian, este mai degrabă nesemnificativ, ei fiind „huni, sclaveni, anți și alți barbari”. Definiția tipică a războinicului sclaven este a unui pedestraș cu armament ușor (*Strategikon*, passim); tot Procopius (Răzb., VII, 14, 25) spune explicit că *majoritatea sunt pedestri*, ceea ce nu înseamnă *toți*; deci nu avem nici o contradicție. Vezi și Zasterova 1971.

⁵⁵ Kazanski 1999, p. 87 pentru rituri funerare slave; Vida 1999, p. 149, pentru contextul funerar al unor piese ceramice.

⁵⁶ Situație pe care eu am mai surprins-o la Sărata Monteoru, unde unele urne au caracter romanesc cert – unele modelate chiar la roata rapidă –, dar reflectă ritul slav (Teodor E. 2001, capitol 8, secțiunea 2, p. 132-134).

Situația descrisă mai sus confirmă intuiția mai veche⁵⁷, formulată doar din rațiuni strategice, asupra existenței unui element slav la dreapta frontului avar, folosit ca diversiune, pentru întreținerea unui front secundar în Balcani, prin tranzitarea culoarului Morava-Vardar, cu direcția Salonic. De altfel, prezența sclavenilor în Câmpia Pannonică era absolut necesară pentru operabilitatea armatei avar, care își aducea grosul trupelor de pe Valea Tisei, în zona de conflict controlată de Sirmium. Atestați ca navigatori pricepuți, chiar dacă destul de rudimentari (folosind monoxile), sclavenii au fost cu siguranță responsabili pentru toate transbordările cavaleriei avar sau cutrigure, de o parte și de alta a Dunării și a Dravei⁵⁸.

Slavi deci, în câmpia munteană, dar și în câmpia pannonică, sau cel puțin așa spun izvoarele literare. Nu avem însă cum să nu observăm discrepanțele arheologice dintre cele două areale. Pentru câmpia pannonică de-abia putem numi vreo două așezări în bordeie, și acelea subțiri⁵⁹, dar 13 necropole din care s-a recoltat ceramică prezumtiv slavă („tip Praga”). În Muntenia, din contră, există mai multe zeci de așezări, dar o singură necropolă – e adevărat, foarte mare (dar cât de departe se transporta o urnă?). Dacă restrângem investigația la estul Munteniei, zonă de care se leagă cele mai multe relatări ale izvoarelor antice, situația începe să devină asemănătoare, fiindcă la est de Brănești-Vadu Anei (km. 12 al „Autostrăzii Soarelui”) nu se mai află absolut nimic, cu excepția unor modeste tezaure de monedă divizionară; și se mai află, firește, marea necropolă de la Sărata-Monteoru⁶⁰. Avem deci, în ambele areale studiate, peisajul unei populații care locuiește mai degrabă pe suprafața solului, în forme improvizate, probabil de inspirație nomadă, și nu în clasicele bordeie, care semnifică, în epocă, exact stabilitatea. Stilul nomad lasă însă urme arheologice mai degrabă despre moartea, decât despre viața războinicilor; iar dacă în Câmpia Pannonică numeroasele

⁵⁷ Vezi Teodor E. 2003, harta 5, care a fost prezentată în 1997 în referatul pentru pregătirea doctoratului, deci înainte de monografia lui Vida.

⁵⁸ De exemplu Theoph. Sim. VI. 3.9 (unde, explicit, „*Khaganul a poruncit sclavinilor să-i construiască o mulțime de bărci spre a fi la îndemână la trecerea Istrului*”) și 9.5-6.

⁵⁹ Bóna 1968 pentru așezarea de la Dunaújváros, în vestul Ungariei, singura cu care se putea mândri arheologia maghiară, până recent (interesată, știm bine, de numeroasele și captivantele necropole de epocă avară). Pentru vestul Ungariei, mai exact nord-vestul țării, mai cunosc doar așezarea de la Lébény (Takács 2002), a cărei ceramică însă pare cam târzie pentru discuția aceasta (cel mai devreme jumătatea veacului VII). Pentru centrul Austriei se mai poate cita o așezare (Tovornik 2002), și cam asta-i tot; există vreo câteva așezări și în bazinul Tisei mijlocii (deja discutate supra, v. nota 19), prezumtiv slave, însă datarea lor în timpul Imperiului avar timpuriu (567-630) nu este garantată (în primul rând datorită absenței antichităților avar tipice); ele se află, oricum, la peste 330 km. distanță – „în zbor de pasăre” – de Singidunum, adică prea departe pentru a conta în confruntările dunărene.

⁶⁰ Pentru Brănești-Vadu Anei v. Teodor E. 2000. Am mai afirmat și cu alte ocazii (Teodor E. 2001, p. 135; Teodor E. 2003 a, p. 332) că ciorchinele de așezări cercetate de Victor Teodorescu la începutul anilor 60, într-o zonă proximă necropolei, sunt, după toate indiciile – extrem de puține publicate – anterioare necropolei. Am avut beneficiul de a citi un amplu raport, nepublicat, al săpăturilor de la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60, ceea ce mi-a fost de un real ajutor (Muzeul Județean Prahova, care se află în posesia manuscrisului, are datoria de onoare de a publica materialul, chiar așa cum se află, fără ilustrație, din nefericire pierdută).

necropole, distribuite egal pe teritoriu, indică o densitate de locuire relativ mare, în Câmpia Română (ce nume, nu-i așa? ironia sorții...) absența oricărei necropole între Buzău, Galați, Călărași și Oltenița, nu ne mai lasă alt sprijin decât relatările antice și acele câteva neînsemnate (valoric) tezaure monetare, care sunt interesante doar pentru că cineva le-a îngropat acolo, la multe zeci de kilometri distanță de oricare așezare cunoscută. La rigoare, Sărata-Monteoru nu este tocmai o necropolă avară, iar peisajul arheologic comparat al celor două teritorii este, în detalii, suficient de diferit. Tocmai aici se află nodul problemei, motivul pentru care astăzi situația este atât de confuză și, aparent, atât de contradictorie! Arheologia ultimului secol a absolutizat echivalența dintre „cultura arheologică” și identitatea etnică⁶¹. Acest drum însă, cu siguranță, s-a înfundat. Tot ceea ce am putea spune astăzi, în virtutea unei demonstrații prea strâns arheologice, ar fi tocmai neidentitatea situațiilor. Or, etnicul se exprimă prin multe alte lucruri decât cele cu substanțializare arheologică, precum cântecul sau conmesalitatea. Dacă o fibulă poate semnifica revendicarea la o anumită identitate de grup, este mult mai puțin probabil ca producția ceramică de serie să indice așa ceva, cel puțin nu în mod voluntar. Studiul ceramicii uzuale poate exprima „substratul” cultural al producătorului (constituindu-se într-un soi de arheologie a arheologiei), nivelul de organizare al societății, sau vitalitatea ei (multe vase de provizii înseamnă multe provizii, deci premiza creșterii demografice), dar nu poate spune nimic, sau aproape nimic, despre sistemul politic. Or, *identitatea etnică* intră sub specie politică, nu biologică (iar transmiterea tradițiilor ceramice are multe în comun cu informația genetică; nu am să explic aici de ce), pentru că oamenii care se revendică de la aceeași rădăcină *nu sunt rude* (descendenți ai aceluiași trunchi de înrudire), ci *se consideră rude*⁶². Ceea ce contează, în ultimă instanță, nu este ceea ce oamenii sunt, ci ceea ce se consideră că ar fi. Această opoziție se concretizează, arheologic, în obiectele cotidianului (ceramica) și obiectele de reprezentare (de ex. fibulele). Altfel spus, dacă cultura materială contribuie la construcția etnicității – și contribuie –, acest lucru nu se întâmplă *cu toate componentele sale*, ci doar cu cele de reprezentare (care sunt „purtătoare de mesaj”). Toate celelalte obiecte nu sunt decât un martor al *substratului*, fapt în sine interesant, dar irelevant politic.

Consecința celor de mai sus este că, în cele două areale discutate – Câmpia Pannoniei și Câmpia Română – putem avea culturi materiale parțial distincte, fără a

⁶¹ Curta 2001, p. 24-25, despre activitatea și „școala” lui Gustaf Kossinna.

⁶² Mecanismele de manipulare a conștiinței de apartenență au fost deja explicate pe larg: v. Curta 2001, în mai multe locuri, de ex. p. 15 (etnicitatea este „un construct social al primordialității”), p. 19 („medievalul *Stämme* [= neam, trib] nu era bazat pe originea biologică comună, ci pe convingerea în originea biologică comună”), p. 20 („Mulți cercetători ai fenomenului privesc astăzi etnicitatea ca pe un «artefact», creat de indivizi sau grupuri restrânse pentru a agrega grupuri de oameni, în slujba unui scop comun”), p. 310 („Accesul la astfel de obiecte [fibule] și manipularea lor socială, pot să fi reprezentat strategii de acces în grupul cunoscut de autorii bizantini drept «slavi»”), așa încât eu am să mă abțin de la demonstrație.

exclde însă posibilitatea *unei etnii unice*. Că *numele* slavilor este rezultatul unei proiecții dinspre exterior (ceea ce înseamnă că sclavinii s-au numit astfel pentru că au fost numiți așa, cu un cuvânt latin în pronunțare grecească) este posibil să fie adevărat. Că slavilor le-ar fi lipsit cu totul conștiința de neam, sau că ar fi fost cu totul nereflexivi⁶³, este însă foarte discutabil, fiindcă se pot cita mai multe exemple de solidaritate, a cărei motivație nu ar putea fi decât conștiința, fie și difuză, a unor legături reale sau imaginare: Musakios intră în cursa trădătorului gepid fiindcă dorea să ajute năpăstuiții supuși ai vecinului Ardagast; triburile din jurul Salonicului se răscoală fiindcă „regele” Perbundos fusese arestat de bizantini; asediul Constantinopolului (626) se încheie fiindcă rămășițele înfrânte ale flotei sclavine (prezumtiv, de origine de la Dunărea de Jos, sau din Balcani) se retrag, ca protest al tratamentului la care fuseseră supuși sclavenii care luptau nemijlocit alături de avari (proveniți, probabil, din Pannonia), și care fuseseră măcelăriți la ordinul khaganului, ca plată pentru lașitate⁶⁴. Or, solidaritatea s-ar putea explica – și întâmpla! –, cel mai ușor și plauzibil, exact prin unitatea de limbă, expresia cea mai simplă a asemănării, ceea ce ne duce îndărăt la spusele lui Procopius, cum că sclavenii, dar și anții, vorbeau cu toții *cam* aceeași limbă⁶⁵. Dar unitatea de limbă nu presupune o cultură materială unitară, fapt atât de ușor de dovedit încât nu o să insist.

De unde însă această unitate de limbă, pe suprafețe atât de mari? Încercările de a ilustra unitatea slavilor prin mijloace arheologice s-au demonstrat a fi eșecuri, ușor de demontat la nivelul de informare de la începutul secolului XXI. Nu întâmplător există atât de multe și de diferite teorii asupra originii slavilor⁶⁶. Scriam, cu câțiva ani în urmă (fără a avea nici cea mai vagă idee asupra direcției în care mergeam), plecând strict de la comparația ceramicii din întregul areal slav, că, dacă a existat o „sursă” unică, un teritoriu originar, despărțirea trebuie să fi avut loc cu mai multe veacuri în urmă, fiindcă, deși există asemănări generice, profilele regionale sunt prea bine diferențiate⁶⁷. Cu alte cuvinte, o migrație va fi avut loc, dar nu recent. Și atunci?...

Despre nașterea poporului român Gheorghe Brătianu a spus că ar fi un miracol și un mister. Nu știu dacă alte miracole ar mai fi în zonă, dar de mistere nu ducem lipsă. Unul dintre ele ar fi unde a dispărut numerosul și mândrul popor al

⁶³ Curta 2001, p. 347-348.

⁶⁴ Theophylact Simocatta 6.9.6 pentru cum s-a îndurat Musokius de vecini; pentru Perbundos – *Miracolele Sf. Dimitrie II.4.231*, fiind însă vorba despre evenimente mai târzii, din a doua jumătate a veacului VII; v. Kazanski 1999 (p. 76) pentru destrămarea asediului de la Constantinopole.

⁶⁵ Procopius, Război, VII, 14, 26. Florin Curta susține ipoteza că difuziunea remarcabilă a limbilor slave s-ar datora poziției de *lingua franca* pe care o câștigase slava comună în imperiul avar (Curta 2001, p. 345, cu toată bibliografia chestiunii la nota 11). Ideea este susținută și de Paul Barford (2000, cap. 1), cam în aceiași termeni. Sper însă că am demonstrat că sclavenii se aflau, atât la Dunărea de Jos, cât și la Dunărea mijlocie, câteva zeci de ani înainte de 567, așa încât tocmai *boom-ul* inițial rămâne neexplicat.

⁶⁶ Mai exact opt, vezi Barford 2000, harta de la fig. 8.

⁶⁷ Teodor E 2001, capitolul 5, secțiunea 3.3, în special pagina 91; secțiunea următoare, 3.4, în special finalul.

dacilor. Concluziile cele mai recente ale arheologilor și istoricilor ar fi că ei pur și simplu absentează din Dacia traiană, iar micile enclave rurale sunt rezultatul unor infiltrări târzii, din secolul al III-lea. Cercetări de ultimă oră (în curs de publicare), de la Roșia Montană, dau chiar sugestia că elementul „autohton” ar fi... sud-dunărean. Dispariția unor fapte emblematice, precum cetățile cocoțate pe dealuri, „fructiera”, cățuia, brăul alveolat de pe umărul vaselor, i-a făcut pe arheologi să declare decesul subit al dacilor⁶⁸. Într-un anume sens, în lipsa zeilor protectori, ale căror sanctuare fuseseră pângărite de venetici, „dacii” nu mai existau; exista doar o populație bejenită, privată de identitate colectivă. Doar rudele lor contestate, carpii, rezistă în relatările cronicarilor până în epocă hunică; dispar apoi și ei, aparent în plină putere, fiindcă ultimele isprăvi au fost memorabile. Centrul de greutate al acestei populații pare să fi evoluat spre sud, în ultimele două secole de evoluție cunoscută din izvoare, ca rezultat al atracției pe care Imperiul a exercitat-o asupra tuturor „barbarilor”; cultura getică tradițională pare să fi cunoscut alterări semnificative, în colțul nord-estic al Munteniei, cel puțin pentru secolul al III-lea⁶⁹, în care apar tipicele forme înalte ale ceramicii carpice. Curios, poate, dar aceleași forme înalte domină secolul al VI-lea, în aceeași parte a provinciei, la stânga Colentinei. Arealul de la nord-est de Colentina se definește, pentru secolul VI, ca fiind un teritoriu în care romanizarea era prezentă aproape numai prin importuri, formele modelate manual neurmând în general formele modelate pe roata rapidă, cele din urmă fiind, între altele, remarcabil de rare⁷⁰. Coincidența dintre cele două areale, din secolul al III-lea, și al VI-lea, dominate de elemente de sorginte moldovenească, cu un aport romanic redus, mă face să cred că nu avem de a face cu elemente de noutate deosebite, și cu atât mai puțin cu o migrație. Modificările care se petrec în acest perimetru sunt cele generale ale perioadei, respectiv dispariția ceramicii cenușii, ca efect al plecării goșilor în Imperiu și al abandonului,

⁶⁸ Damian 2002. Este semnificativ cazul unei recente cărți despre „Transilvania la sfârșitul antichității...” (Opreanu 2003), de altfel foarte interesantă, în care numele dacilor apare numai conjunctural (și atunci între ghilimele, vezi p. 129), lăsându-ne să înțelegem că subiectul nu merită efortul. Remarcabil, prin contrast, este capitolul 3 al aceleiași cărți, semnat (prin excepție) de Corneliu Gaiu, despre așezarea și câmpul de gropi rituale de la Archiud (p. 73-124), în care eventuala conexiune între practicile rituale constatate pentru sfârșitul veacului IV și vechile tradiții dacice (în special getice și carpice, în fapt) este declarată explicit (p. 104, 123). Nu fac aici proces de conștiință nimănui, cu atât mai mult cu cât chestiunile în discuție sunt departe de a fi clare; nu fac decât să constat tendințele teoretice diferite din cercetarea arheologică.

⁶⁹ Zosimos IV 34 pentru ultima mențiune a carpilei; Bichir 1984 pentru arheologia secolelor II-III, în special harta de la p. 123. Nu ar strica să amintim aici inclusiv că, în secolul II, se schimbă și orizontul funerar din Câmpie.

⁷⁰ Am numit acest aspect cultural „Străulești”, după locul unde frecvența vaselor cu morfologie înaltă este remarcabilă; toată zona are însă, mai mult sau mai puțin, un aspect „Străulești”. Muntenia de vest este definită, din contră de frecvența crescută a ceramicii lucrate la roata rapidă, dar și de faptul că ceramica modelată manual urmează, adesea, formele ceramicii superioare, semn al asimilării formelor la nivel mental.

de dată mai veche, a producției de atelier a ceramicii dacice, cât și apariția cuptoarelor în bordeie, efect al răcirii climei⁷¹.

Ar putea fi deci „carpodacii” lui Zosimos – „sclavenii” lui Procopius, un veac jumătate mai târziu? E doar o întrebare... În absența dovezilor unei migrații – definitivă, limpede, ca mutarea în masă a unei populații, într-un teritoriu îndepărtat, fenomen necesar de distins de raidurile de pradă – întrebarea devine aproape retorică.

Evident, nu mai vorbim despre „carpii” secolului al IV-lea (sau mai târziu...) în termenii secolului al II-lea, de pildă. O lungă vecinătate, apoi conviețuire, cu elementele sarmatice de la răsărit, a produs o barbarizare considerabilă a culturii materiale. Despre carpi știm că au făcut parte din regatul lui Burebista, probabil și din cel al lui Decebal, dar nu există nici o garanție că limba lor era „dacică”; că erau înrudiți cu dacii, este cât se poate de plauzibil, cultura materială sugerând suficiente puncte de asemănare. Însă și tracii și ilirii erau rude..., de departe. Satem. Ca slavii, de pildă...

Cu slavii – alt mister. Apar în izvoare ca o generație spontanee, la finalul deceniului al doilea (dacă vorbim de anți), sau în deceniul trei al veacului VI (dacă vorbim de sclavini), undeva la Dunărea de Jos; zece ani mai târziu și unii și ceilalți sunt mercenari în Italia, iar în deceniul al cincilea deja produc câteva devastatoare invazii în Illyricum, pornind de la Dunărea mijlocie. Între cele două zone nu ar fi decât vreo 700 de kilometri. Arheologii îi identifică, în același secol, și pe Elba, și pe Nipru, distanța dintre cele două fluvii fiind de 1700 de km. Oricare dintre numeroasele ipoteze (opt mai cunoscute) lansate până acum, ca teritoriu de origine al proto-slavilor, se referă la o provincie, acoperind cam a zecea parte a enormului teritoriu ocupat în veacul VI, momentele începutului nefiind împinse de nimeni mai jos de secolul al IV-lea. Cu excepția culturii Kiev, excentrică, primitivă și deloc expansivă, ipoteză veche și demult abandonată, „atestarea” unei culturi arheologice care ar putea prezumtiv fi atribuită slavilor foarte-foarte timpurii nu se poate produce mai devreme de jumătatea secolului al V-lea. Atunci, primitivul popor al slavilor a crescut, într-o sută de ani, de zece ori? Acesta ar fi și el un miracol, bătând la distanță performanța mâncătorilor de brânză din Transilvania medievală.

După necruțatoarea critică a lui Florin Curta, nu vom mai lua în considerare alegațiile lui Iordanes despre veneți, ca presupușii strămoși ai

⁷¹ Schimbările „dramatice” în plan „cultural” pe care le nominalizează adepții migrației (Stanciu 1999, p. 125-126; vezi și Stanciu 2001, cu toată bibliografia problemei) nu sunt atât de dramatice pe cât se spune. Am avut ocazia de a vedea foarte recent (iulie 2004), în depozitele Muzeului Județean Teleorman, materialele de la Alexandria-„Hectare”, rezultate din cercetarea lui Constantin Preda, din 1960. Ceramica din patru complexe de locuire ilustrează tot procesul de tranziție, de la „buna epocă romană” (complexe cerneahoviene cu numeroase importuri romane), la epoca hunică, apoi la un „Ipotești timpurii” (posibil contemporan cu așezarea eponimă), care asociază ceramica lucrată la roată, cu „decor involuntar”, caracteristică perioadei timpurii, cu renumitele „tipsii slave”. Există suficiente elemente de referențiere reciprocă a complexelor de pe paliere cronologice distincte, pentru a postula evoluția internă a așezării, fără adausuri „turistice”.

sclavenilor și anților⁷². Prima atestare care mie mi s-ar părea interesantă este cea prilejuită de ceremonia funerară a lui Attila, și rămânem astfel la Iordanes. În textul din *Getica* apare un cuvânt cunoscut vorbitorilor limbilor slave: *strava*, ceea ce ar însemna în ucraineană, slovacă, cehă și poloneză, doar *prânz*, dar în rusă chiar *prânz funerar*, în perfectă consonanță cu ceea ce se întâmpla acolo – un festin gigantesc și emoțional⁷³. Relatările asupra abuzurilor prilejuite de festivitățile funerare se reîntâlnesc, apoi, în cronicile despre barbarii de la Dunărea de Jos, Musakios găsindu-și sfârșitul la capătul unei astfel de beții.

Cum au ajuns purtătorii cuvântului *strava* la curtea lui Attila? Cel mai probabil ei făceau parte din confederația învinsă și supusă a goșilor, urmându-și noii stăpâni, ca și vechii stăpâni, de altfel. Cum au ajuns ei înapoi, în silvostepă? Avem deja povestea *slovianilor*, proveniți de la Dunărea mijlocie, dar ocaziile unei asemenea regăsiri par să fi fost mai multe (454 și 630 sunt cele mai probabile). Compoziția etnică de bază a vechii confederații gotice cuprindea mai multe elemente germanice, sarmații, și, firește, carpii (sau elementele tribale dezarticulate), dar și, destul de probabil, vechi elemente dacice bejenite din calea lui Traian⁷⁴. Prezența elementelor germanice și iranice vechi, în limbile slave, este un fapt care nu face obiectul disputelor. Dar ce limbă vorbeau carpii? *Strava*?⁷⁵ ...

⁷² Curta 2001, p. 39. Aș adăuga aici că pentru autorii slavi din zilele noastre postura veneților de strămoși ai slavilor nu pare să fi fost pusă la îndoială de nimeni; pe de altă parte, nu am observat nici un fel de efort critic. Un alt punct de vedere foarte aspru în privința credibilității lui Iordanes în foarte recenta carte semnată de Zoe Petre (2004, p. 319).

⁷³ Iordanes, *Getica* 258. Nu este poate neinteresant să spunem aici că, dacă în limbile slave „ant” nu înseamnă nimic (ca și în elină sau latină, fiind greu de crezut că un popor barbar s-ar putea numi „pilastru”), în limbile altaice (grupă din care făcea parte și cea vorbită de huni) înseamnă „aliat”, „prieten”, „fidel” (Kazanski 1999, p. 44).

⁷⁴ Pentru a încerca să ne mai apropiem un pas de înțelegerea complicatului conglomerat gotic, poate nu ar strica să rememorăm numeroasele *confuzii* ale surselor antice, de tipul geți-goți (Eusebios, Orosius, Philostorgios, Cassius Dio, Ioannes Lydos, Iordanes, Isidor), carpo-daci (Zosimos), geți-massageți; faptul mi-a fost sugerat de un text din Lucian (autor din secolul III p. Chr., v. Petre 2004, p. 369), care asociază la „practicile nemuririi” ale geților pe scifi; sigur, contextul din Lucian este departe de a fi unul „documentar” sau de a demonstra ceva. Pe de altă parte, vreau să atrag atenția că mintea noastră operează cel mai adesea cu definiții de genul „grecii lui Pericle”, „romanii lui Augustus” sau „geții lui Burebista”, obliterând dinamica istorică a etnosului sau a obiceiurilor și riscând astfel să rateze sensurile schimbării.

⁷⁵ Interesul special pe care acest cuvânt îl prezintă m-a făcut să solicit opinia unui lingvist (Aurora Pețan, căreia îi mulțumesc pentru ajutor). Am să rezum aici ceea ce am înțeles, în așteptarea unui comentariu dedicat. Contextul în care cuvântul apare la Iordanes (*postquam talibus lamentis est defletus, stravam super tumulum eius quam appellant ipsi ingenti commesatione concelebrant*) nu permite identitatea „festin funerar” = *strava*, însă cel din urmă pare să-l conțină pe cel dintâi (festivitatea funerară implică și o masă). Cuvântul nu pare originat în limbile slave, unde nu are familie de cuvinte. Sugestiile etimologice ale lingviștilor slavi nu am să le comentez (*strava* < *trava* – „iarbă”, cuvânt pus în legătură cu verbul *traviti* – „a consuma, a distruge, a nimici”), fiindcă nu par să fi luat în considerație exact cazul în speță. Limbile germanice, din contră, prezintă stufoase familii de cuvinte, derivate de la o rădăcină **streu-* („a împrăștia”, verb care se asociază ușor cu o

Spuse atât de abrupt, neîndoielnic, lucrurile pot suna strident. La urma urmelor, dacii (carpii?) erau un popor de războinici care stăteau agățați de coama muntelui, în timp ce slavii „au drept orașe mlaștinile”, fiind neîntrețuți în luptele la locuri strâmte și dificile. Nu cumva este vorba despre modele prea diferențiate, pentru a presupune orice fel de înrudire? Aparent da. Însă stilul de luptă și abilitățile ambelor popoare presupun cel puțin două elemente comune: evitarea terenului deschis și descrierea standard a unei infanterii ușoare, ca mod tipic de luptă. Dacă am insista, am mai găsi câte ceva, de exemplu bucuria stranie în fața morții.

Cele scrise mai sus nu ar trebui să contrarieze. Derivarea marelui popor al slavilor vechi din trunchiul prăbușit al dacilor, sau cel puțin din ramura carpilor, pe un traseu lung, care presupune întâi o pierdere a identității, apoi o lungă strădanie de făurire a uneia noi, este acum foarte departe de a fi o teorie. Este însă o ipoteză de lucru a cărui enunț nu mai putea fi multă vreme amânat, decât în varianta în care nu dorim să ne vedem problemele. Am avea, astfel, două „mistere” mai puțin... Dar parcă era mai bine înainte (știți dumneavoastră, povestea cu *Decebal și Traian*)...

Bibliografie

- *FHDR II 1970** Fontes Historiae Dacoromane, II, București
- Aupert 1980** Pierre Aupert - Céramique slave à Argos (585 ap. J.-C.), în *Etudes argiennes*, Atena
- Aupert 1989** Pierre Aupert - Les slaves à Argos, *Bulletin de Correspondance Hellenique* 113, 417 sqq
- Barford 2000** Paul Barford - The Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe, London
- Barnea A 1991** Al. Barnea - La Dobroudja aux IVE-VIle siècles n.è. (capitol în Al. Suceveanu, Al. Barnea - La Dobroudja romaine), București
- Barnea I 1971** Ion Barnea - Dinogetia et Noviodunum, deux villes byzantines du Bas-Danube, *RESEE* 9, 3, 343-362
- Bichir 1984** Gheorghe Bichir - Geto-dacii din Muntenia în epoca romană, București
- Bóna 1968** István Bóna - Abriss der Siedlungsgechichte Ungarns im 5.-7.

ceremonie funerară, în care mai totul se împrăștie: cenușa, sufletele, hainele, părul, cioburile, etc), de unde cuvântul a trecut și în latina doctă (*straba*, despre care Lactantiu glosează „rug funerar făcut din arme”), puțin probabil și în limba vorbită. Dovadă că sufletul slav nu este totdeauna abisal, vorbitorii de slavă au reținut de la ceremonia funerară doar partea plăcută, astăzi fiind un cuvânt care înseamnă, de pildă, a lua masa la restaurant, sau pur și simplu alimente (acestea sunt contextele în care apare pe mai multe site-uri web). Am să repet aici că, provocator, sensul de *masă funerară* l-au conservat numai rușii, cei aflați cel mai departe de Pannonia... Un alt element demn de semnalat este că *strava* există în limbile vest și est slave, dar lipsește din limbile slave sudice, în timp ce verbul cu care este asociat ipotetic (*traviti*) apare și în sârbă și slovenă, lipsind însă din bulgară. Sugestia este aceeași, a unei origini pannonice.

- Jahrhundert und die Awarensiedlung von Dunaújváros, *ArchRoz* 20, 605-618.
- Brezeanu 1981** Stelian Brezeanu - O istorie a imperiului bizantin, București
- Browning 1992** Robert Browning - The Byzantine Empire, Washington D.C., 1992 (first ed. 1980)
- Curta 1994** Florin Curta - The changing image of the Early Slavs in the Rumanian historiography and archaeological literature. A critical survey., *Südostdeutsche Forschungen* 53, 225-310
- Curta 2001** Florin Curta - The Making of Slavs, Cambridge
- Damian O 1996** Oana Damian - Epoca medievală timpurie, în V. Sârbu, P. Damian, O. Damian, S. Pandrea, E. Safta, A. Niculescu – Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu - milenii I î. Hr. - I d. Hr., Brăila, p. 103-106
- Damian P 2002** Paul Damian - *Geto-dacii în configurația demografică a Daciei Romane*, teză de doctorat, Universitatea București; integral on-line: <http://www.mnir.ro/publicat/damian/cuprins.html>
- Diaconu & 1962** Gh. Diaconu, Nicolae Constantinescu - Șantierul arheologic 1962, Târgșor, *MCA* 8, 540-543
- Einwanger 1981** Josef Einwanger - Demetrias IV. Keramik und Kleinfunde aus 1981der Demokratia-Basilika, în Demetrias, Die Deutschen Archäologischen Forschungen in Thessalien. Bonn
- ELR 2001** Marius Sala et alii - Enciclopedia limbii române, București
- Fiedler 1992** Uwe Fiedler - Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts am der unteren Donau, Bonn
- Fusek 1994** Gabriel Fusek - Slovensko vo včasnoslovanskom období, Nitra
- Godłowski 1980** Każimierz Godłowski - Die Kulturumwandlungen im nördlichen 1979 Mitteleuropa während des 5. Bis 7. Jh. Und das Problem der großen Wanderung der Slawen, în Rapports du IIIe Congres International d'Archéologie slave, vol. I, Bratislava, 1979, 321-340
- Gregory & 1990** Timothy E Gregory, P. Nick Kardulias - Geophysical and surface surveys in the Byzantine Fortress at Isthmia, *Hesperia* 59, 3, 467-511
- Harhoiu 1992** Radu Harhoiu - Forschungsgeschichte und Forschungsstand der frühen Völkerwanderungszeit in Rumänien, *Dacia N.S.* 36, 99-114
- Kazanski 1999** Michel Kazanski - Les Slaves. Les origines (Ier-VIIe siècle après J.C.), Paris
- Litavrin 1999** Gennadi G. Litavrin - O pohode avarov v 602 g. protiv antov, Vizantiia i slaviane (sbornik statei), (red. G. G. Litavrin), p. 568-578
- Madgearu 1997** Alexandru Madgearu - Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII., București
- Nestor 1969** Ion Nestor - Les éléments les plus anciens de la culture matérielle slave dans les Balkans, *Simpozijum 1969, 146-147
- Nica & 1994** Marin Nica, Elena Deleanu - Câteva date despre așezările din sec. VI și

- XVI de la Piatra-sat (jud. Olt), punctele «Nucet» și «Vadu Codrii», *SCIVA* 45, 1, 61-70
- Oberländer 2000** Ernest Oberländer-Târnoveanu - Relațiile daco-romanilor și populației românești cu lumea sud-est europeană în perioada secolelor IV-XIV. Privire specială asupra teritoriilor de la sud și est de Carpați. (Teza de doctorat), Teză de doctorat, Institutul N. Iorga, București
- Oberländer 2001** Ernest Oberländer-Târnoveanu - From the Late Antiquity to the Early Middle Ages - The Byzantine coins in the territories of the Iron Gates of the Danube. From the second half of the 6th century to the first half of the 8th century, *Études byzantines et post-byzantines* 4, 29-69
- Oberländer 2002** Ernest Oberländer-Târnoveanu - La monnaie byzantine des VIe-VIIIe siècles au-delà de la frontière du Bas Danube. Entre politique, économie et diffusion culturelle, *Histoire & Mesure*, XVII, 3-4, 155-196
- Opreanu 2003** Coriolan H. Opreanu - Transilvania la sfârșitul antichității și în perioada migrațiilor. Schiță de istorie culturală, Cluj-Napoca
- Opriș 2003** Ioan Carol Opriș - Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV-VI p. Chr.), București
- Ostrogorsky 1969** Georges Ostrogorsky - Histoire de l'État byzantine (trad.), Paris
- Paliga 1999** Sorin Paliga - Thracian and Pre-Thracian Studies, Bucharest
- Petre 2004** Zoe Petre - Practica nemuririi. O lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geți, București
- Pohl 1988** Walter Pohl - Die Awaren. Ein Steppenvolk im Mitteleuropa 567-822 n. Chr., München
- Popović 1975** Vladislav Popović - Les témoins archéologiques des invasions avaro-slave dans l'Illyricum Byzantine, *MEFRA*, 87, 1
- Runciman 1953** Steven Runciman - Byzantium and the Slavs, în *Byzantium. An introduction to East Roman Civilisation*, ed. Norman H. Baynes, H. St. Moss, Oxford, 338-368
- Rusanova 1973** I. P. Rusanova - Slavjanski drevnosti VI-IX vv. meždu Dneprom i Zapadnym Bugom, Moskva
- Sâmpetru 1994** Mihai Sâmpetru - Orașe și cetăți romane târzii la Dunărea de Jos, București
- Simocata 1985** Theophilact Simocata - Istorie bizantină (trad. H. Mihăescu), București
- Slușanschi 1976** Dan Slușanschi - Tisa-Timiș-Prahova, *Studia Indoeuropaea ad Dacoromanos pertinentia. I. Studii de tracologie*, p. 151-165
- Stanciu 1999** Ioan Stanciu - Așezarea slavă timpurie de la Lazuri - "Lubi tag", jud. Satu-Mare (cercetările arheologice din anii 1977, 1993-1995). Contribuții la cunoașterea secolelor 6-7 în zona Tisei superioare, *StCom Satu Mare*, 15-16, 1998-1999, 115-266
- Stanciu 2001** Ioan Stanciu - Slavii timpurii în cercetarea arheologică românească, *EphNap* 11, 105-143
- Takács 2002** Miklós Takács - Die Keramik des Siedlungsobjektes Nr. 373 von Lébény - Kaszás-domb, în *Die frühen Slawen. Frühmittelalterlichen*

- Keramik am Rand der Ostalpen, ed. Mitja Guštin, p. 170-178
- Teodor E 2000** Eugen S. Teodor - Așezări din evul mediu timpuriu de la Vadu Anei, *CercArh* 11, 125-170
- Teodor E 2001** Eugen S. Teodor - Ceramica uzuală din Muntenia, de la sfârșitul veacului al V-lea până la mijlocul veacului al VII-lea, PhD dissertation, Universitatea A.I. Cuza Iași; integral on-line: http://www.mnir.ro/publicat/TTW/index_est.html
- Teodor E 2002** Eugen S. Teodor - Epoca romană târzie și cronologia atacurilor transdanubiene. Analiza componentelor etnice și geografice (partea întâi, de la 469 la 565), *MN* 14, 3-35
- Teodor E 2003** Eugen S. Teodor - Epoca romană târzie și cronologia atacurilor transdanubiene. Analiza componentelor etnice și geografice (partea a doua, de la 565 la 626), *MN* 15, 3-36
- Teodor E 2003 a** Eugen S. Teodor - O frontieră incertă a lumii romane. Câmpia Dunării de Jos în epoca lui Iustinian, *CercArh* 12, 325-360
- Teodor E 2003 c** Florin Curta - The Making of Slavs: history and archaeology on the Lower Danube Region, cca. 500-700 (recenzie), *CercArh* 12, 459-466
- Theophanes Chronographia** - English translation by Cyril Mango and Roger Scott - Theophanes Chronographia, Ed. Carl de Boor. 2 vol. Leipzig, 1883-1885, Oxford 1997
- Tovornik 2002** Vlasta Tovornik - Slawische Keramikformen in Oberösterreich, în Die frühen Slawen. Frühmittelalterlichen Keramik am Rand der Ostalpen, ed. Mitja Guštin, Ljubljana, p. 165-169
- Vâlceanu & 1975** Dumitru Vâlceanu, Alexandru Barnea - Ceramica lucrată cu mâna 1975 din așezarea romano-bizantină de la Piatra-Frecăței (sec. VI), *SCIVA* 26, 2, 209-218
- Vekony 2000** Gábor Vekony – Dacians-Romans-Romanians, Toronto-Buffalo (v. și <http://www.hungarian-history.hu/lib/chk/>)
- Vida 1999** Tivadar Vida - Die awarenzeitliche Keramik, I. (6.-7. Jh.), Berlin/ Budapest
- Vlădescu 1983** Cristian M. Vlădescu - Armata romană în Dacia Inferior, București
- Werner 1950** J. Werner - Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts, în *Reinecke Festschrift zum 75. Geburtstag von Paul Reinecke am 25. September 1947*, ed. Gerhard Behrens. Mainz, 150-172
- Zasterova 1971** B. Zasterova - Les Avars et les Slaves dans la Tactique de Maurice, Prague

ANEXA

Cronologia atacurilor barbare în Peninsula Balcanică cu mențiunea bazelor ipotetice de acțiune
- tabel sinoptic -

Tabelul reprezintă sinteza analizelor de text apărute în numerele anterioare ale Muzeului Național (v. Teodor E. 2002, 20003). Scopul tabelului este de a vizualiza principalele perioade de turbulență la granițele europene ale imperiului, cât principalele baze de atac pentru raidurile în imperiu.

ata1	ata2	În acțiune	Teritoriul de acțiune	Baza teritorială
69		huni	Thracia	Dunărea de Jos
73		gepizi	Pannonia II	Dunărea Mijlocie
93		bulgari (cutriguri)	Thracia	Dunărea de Jos
99		bulgari (cutriguri)	Thracia	Dunărea de Jos
02		bulgari (cutriguri)	(Illyria și) Thracia	Dunărea Mijlocie?
04		ostrogoți contra bulgari; contra gepizi	pr. Pannonia Secunda	(bulgari la Dunărea Mijlocie)
05		gepizi contra romani (federali bulgari)	Illyria (Morava)	Dunărea Mijlocie
10		heruli (colonizați)	pr. Pannonia Sec.	Dunărea Mijlocie
13	17	Răscoala Vitalian (huni, bulgari, goți, sciti?)	Thracia	Dunărea de Jos
17		gepizi	pr. Maced. Sec., Maced Prim., Thessalia, Epir	Dunărea Mijlocie
18		anți	Thracia	Dunărea de Jos
28		"huni" (cutriguri?)	pr. Scythia, Moesia, Thracia	Dunărea de Jos
28	30	slavi	pr. Scythia, Moesia	Dunărea de Jos
30		gepizi	Illyria	Dunărea Mijlocie
30		"huni" (cutriguri?)	Thracia	Dunărea de Jos
30	33	"huni" (cutriguri, anți, slavi?)	Nordul Dunării	Dunărea de Jos
33	34	slavi	Nordul Dunării	Dunărea de Jos
35		"bulgari"	pr. Moesia	Dunărea de Jos
36		gepizi	Illyria și pr. Dacia	Dunărea Mijlocie
39	40	"bulgari"	Illyria, Casandrea, Constantinople	Dunărea Mijlocie
40		"huni" și slavi	Thracia, Constantinople	Dunărea de Jos
		anți	Thracia	Dunărea de Jos

CRONOLOGIA ATACURILOR TRANSDANUBIENE ȘI ANALIZA COMPONENTELOR ETNICE ȘI GEOGRAFICE (partea a treia, concluzii)

44				
44		"bulgari"	Illyria	Dunărea Mijlocie
45	46	slavi	Thracia	Dunărea de Jos
46		longobarzi	Dalmatia, Epir	Dunărea Mijlocie
46		anți	Turris	Dunărea de Jos
48		slavi	Illyria, Epidamn	Dunărea Mijlocie
50		slavi	Moesia, Thracia, Macedonia Prima	Dunărea de Jos
50		slavi	Illyria, Dalmatia	Dunărea Mijlocie
50	51	slavi	Illyria, pr. Thracia. Astice	Dunărea Mijlocie
51		cutriguri	Illyria	Dunărea Mijlocie
51	52	slavi	Illyria	Dunărea Mijlocie
59		cutriguri (slavi asociați)	Thracia	Dunărea de Jos (Bugeac)
62		bulgari	Thracia	Dunărea de Jos (Bugeac)
63	65	avari	Bugeac	Dunărea de Jos (Bugeac)
67		avari	Tisa-Dunăre	Dunărea Mijlocie
67		gepizi (în retragere)	Transilvania	Dunărea Mijlocie
68		avari la Sirmium; cutriguri în Dalmația	Sirmium, Dalmația	Dunărea Mijlocie
78		slavi	Thracia	Dunărea de Jos
78	79	avari contra slavi	Moldova de sud	Dunărea Mijlocie, Dunărea de Jos
79	82	avarii ocupă Sirmium	Sava inferioară	Dunărea Mijlocie
81	84	slavi	Thracia, Elada	Dunărea de Jos
84	85	avari, slavi	Illyria, Thracia, Europa	Dunărea Mijlocie
		avari; slavi - asediu	Illyria, Thracia	Dunărea Mijlocie

86	87	Thessalonic		
88	89	slavi	Thracia	Epir?
93		avari și slavi	Thracia	Dunărea Mijlocie
94		romani (Priscus) contra slavi	Câmpia Valahă	Dunărea de Jos
95		romani (Priscus) contra slavi	Banat sau Oltenia	Cazane (aval sau amonte)
95		romani (Petrus) contra slavi; bulgari (cutriguri?)	Moesia; Oltenia	Dunărea de Jos; Dunărea Mijlocie?
96		romani (Priscus) contra cutriguri și avari	Moesia Prima	Dunărea Mijlocie
97		avari (și slavi)	Thracia	Dunărea Mijlocie
99		romani (Priscus) contra avari și aliați	Banat	Dunărea Mijlocie
99	00	retragerea lui Comentiolus (blocață de slavi?)	Thracia	Dunărea de Jos (?)
01		avari	pr. Dardania	Dunărea Mijlocie
02		romani contra slavi	Oltenia?	Dunărea de Jos
02		avari contra anți	Moldova de sud	Dunărea Mijlocie; Dunărea de Jos

**THE TIMELINE OF THE RAIDS ACROSS DANUBE;
ETHNICAL AND GEOGRAPHICAL FACTS FROM
ZENON TO HERACLIUS, CONCLUSIONS**

- Abstract -

This is the third and concluding part of a study meant to draw the archaeological expectation for the last century of the Roman *limes*, beyond Danube (see also Teodor E 2002 and 2003). The literary sources survey established the following timeline for the old Slaves (*Sclaveni*, *Antes*): 517 – the first occurrence of *Antes*; late '20s – first occurrence for *Sclaveni* in Lower Danube area; '30s – Slaves as mercenaries in Roman army; late '40s – *Sclaveni* raids across Danube, both in Lower and Middle basins; they were already established nearby Danube. The sudden

Slaves silence on the left river shore, for a long quarter century (552-577), is read off by Florin Curta (2001) as a consequence of *limes* re-establishing by Justinian; that could be true, but I should think rather to the increasing pressure put on by nomads (Kutrigurs in '50s and Avars in '60s). The maximum Slaves activity in the Lower Danube Plain is expected from the late '70s until the second decade of the seventh century, when they are supposed to be passed on the right shore.

Unfortunately, these expectations are not fulfilled on the field. Despite many „Slavic culture recognition” till now, in the areas proximate to Danube, a long comparative research for pottery shapes was not able to enlight any relevant population movement (Teodor E 2001). The migration theory has received hard strikes lately, when Florin Curta (2001) proved that „Slavic items” like „Slavic pans” and pottery with finger prints and notches on the lips are natives for Lower Danube; on the other hand, the „Slavic brooches” comparative study proved that the influences are not univoque, from North to South, but viceversa too, and the greatest diversity is to be found in the Lower Danube, not in „Praga” area, and there is any connection between „Slavic” fibulae spreading and Slavic people distribution in the sixth and seventh centuries.

Another major problem is the high discrepancy between the „Fatherland” area (no matter which of eight locations proposed, see Barford 2000), somewhere to the mid fifth century, and the stretching of Slavic tribes, concurring either to literary accounts or to the archaeological evidence, for the mid sixth century. If we should accept the migration theory, we would be compelled to accept that Slaves had grow at least five times (if not ten) in five or six generations, that is out of question in 15 square meters huts and war conditions.

Today trouble is due to the archaeological underground trustily in *one land-one people-one culture*, inheritance of the racist XX century. It is now extremelly hard – if not impossible – to admit that such different cultures like Pannonian Plain of the sixth century (cemeteries without settlements, as a general rule) could express the same *ethnos* like the The Romanian Plain culture in the same time (settlements without cemeteries; Sărata Monteoru necropolis is eccentric).

The end of the paper is about „misteries”: where did go the great people of Dacians, and from where came the great people of Slaves? There are, today, just troubled questions.